

Arvid Ahnfelt.

Det har blifvit sagdt, att »ingen är outhärlig», och det ordstäfvet må i det hela väl ega sin riktighet. Men nog inträffar det ändå ibland, att en person på den post, där han blifvit stäld, befunnits hafva lagt i dagen en förmåga och utvecklat egenskaper, hvarigenom det tomrum, som han genom sin hädanfärd lemnat efter sig, ej mera kan fyllas så, som det fylldes, då han ännu lefde och verkade. Att Arvid Ahnfelt var en man af det slaget, kommer helt säkert att visa sig, äfven om man villigt medgifver, att han egde sin andel af de brister och svagheter, från hvilka ingen människa går fri. Genom hans frånfälle har — det måste väl dock en hvar medgifva — den liberala lifsåskådningen i vårt land förlorat en lika varmhjertad och hängifven som orädd och talangfull förkämpe. Hon ställer här alltför stora fordringar på sina stridsmäns oegennyttiga och försakelsemod för att kunna påräkna otvetydig och uthållig anslutning af synnerligen många. Striden kräfver då också handgrepp, i hvilka skicklighet ej är allom gifven. Under sådana förhållanden lemnar den fallne kämpen efter sig en lucka i ledet, hvilken ej lätt låter sig utfylla.

Från början var liberalismen en literär makt, och i literaturen har den alltjämt sitt egentliga stamgods, hvilket den väl alltid skall behålla, äfven om den skulle blifva undanträngd från politikens odlingsfält. I detta stamgods kände sig Ahnfelt mest hemma, och på dess fält nedlade han sitt flitigaste arbete. Som literaturforskare, literär samlare och bearbetare har han utfört ett verk, åt hvilket äfven hans vedersakare ej kunna undgå att gifva ett erkännande. Och detta arbete gjordes ej blott med friskt mod, utan äfven med gladt mod. Sjelf egande en rik fond af humor, hade

han öga för sitt ämnes »pikanta» sidor, ja uppsökte företrädesvis dem. I sitt literära skriftställeri kunde han sålunda förliknas vid kung Halfdan, som

— — skämtade jämt och log,
men lika fullt som en man han slog.

I vexlande lifsglädjes ljus och ändå i strängt, allvarligt arbete har hans lefnad mestadels gått fram. Som hvarje dugande man hade han sina ovänner och motståndare; men han samlade också omkring sig en talrik vänkrets, som länge skall sakna honom.

Af sin skånska hembygds lynne bar han igenkänliga drag; med en lindrig helsingborgsk uttalsbrytning förenade han skåningens trygga godmodighet och lugna uthållighet samt äfven det lifligare väsen, som plägar utmärka Helsingborgs befolkning. Ej långt från nämnda stad låg Farhults prestgård, där han framlefde sin barndom; liksom så många andra af vår literaturs notabiliteter var han prestson, och han tillhörde dessutom en prestslägt med literära anor. Hans fader var prosten P. G. Ahnfelt, känd som »Studentminnes» utgifvare, och äfven farbrodern, Nils Otto A., egde ett aktadt literärt namn. Prosten P. G. Ahnfelt var väl en af »stiftets pelare», men gentemot det högkyrkliga presterskapet hörde han ändå till den liberala oppositionen. I hans personlighet förenade sig skilda riktningar till en originel enhet: grundlig latinare och på samma gång hemmastad i den moderna literaturen, hade han det lifsglada skaplynne, som utmärkte både den antika och den nyare humanismen; vid sidan deraf gick en nationelt nordisk strömning, ett arf från den »götiska skolan»; derjämte hade han en kyrkligt pietistisk grundton och stod som nykterhetskämpe vid sin vän P. Wieselgrens sida. Den pietistiska grundtonen fans också hos hans maka Sofia Ekstrand samt hos de tre döttrar, som voro äldsta barnen. Den fjerde i ordningen inom denna syskonkrets var soneu Arvid Wolfgang Nathanael, född den 16 augusti 1845. De tre namnen afspeglade de tre riktningarne i fadrens väsen: Arvid den nordiska fosterländskheten, Wolfgang den götheska humanismen, Nathanael den bibliska pietismen. Det blef väl egentligen Wolfgang, Göthes förnamn, som kom att uttrycka hans med dennes beslägtade lifsriktning, men han fick bära det mer nationela namnet Arvid.

Syskonen i Farhult voro alla mycket tidigt utvecklade; redan vid spääd ålder kunde de läsa och de läste mycket. Från den femårige Arvid har man bref, ej skrifna af hans hand, men ändå efter hans diktamen. Han tackar där »för lånet af Münchhausen», hvilken han tycker synnerligt om; »hvad den är rolig!» utbrister han. Under de följande åren får man veta, att han läser Tusen och en natt och Gullivers resor, samt att han sjelf lånar ut »magister Bläckstadius». — »Om du har Vikingasagor till hands, vill jag gerna låna den», yppar i ett annat bref den nordiskt sinnade Arvid. Den två år äldre Sigfrid Wieselgren (nu generaldirektör) var hans intime läs- och lekkamrat, liksom yngsta system Jenny var lifvet igenom en förtrogen väninna med Wieselgrens yngsta dotter. Harald Wieselgren och Sven Sandberg (död 1889 som kyrkoherde i Slöta) voro äldre, mer försigkomna ungdomsvänner. Icke satt man vid böckerna alltjämt, huru »roliga» de än voro; man tumlade derjämte friskt om där ute. Arvid hade sin egen »lille grå häst», med hvilken han gjorde sina utfärder. »Vi voro ute», skrifver han, »på iseu med våra hundar, som vi spänt för släden, och vi sutto på, två åt gången och hade mycket roligt»; en annan gång gick han »en god mil» på skridskor. Den literäre samlaren började som sigillsamlare; »nu har jag 52 sigill», förkunnar gossen med märkbar stolthet. Ej mindre gladd sig den blifvande konstvännen, då han af sin far fått »en utmärkt bra fiol, 199 år gammal.» Gourmand kunde nog Arvid vara äfven som gosse; »Sedan i går», yppar han, »har jag varit något sjuk, emedan jag åt för många hvetebullar på fastlagsmåndag.»

Tolfårig hade han sina framtidsfunderingar. »Du frågar», skrifver han till vännen Sigfrid, »om jag icke uppgifvit min tanke att blifva landtbrukare; jag tror icke, att jag kan uppgifva den.» En vändning blef det nu äfven i hans lefnad, ty han skickades i skola till Helsingborg, där han intogs i fjärde klassen och bodde hos »mamsell Fryxells Karna». Han triffdes nog rätt bra bland kamraterna, men saknade sin »lille grå häst». Vid terminens slut fick han 17 betyg, men blef ändå efter »med den tråkige Euklides». Han hade nu blifvit en liten rätt försigkommen ungherre. I julklapp fick han kruthorn och cigarrfodral; bössa och pistoler hade han redan förut lagt sig till. I läsningen skötte han sig likafullt bra; vid midsommar uppflyttades han i femte klassen med

19 kunskapsbetyg. Men det måtte hafva gått något underligt till i Helsingborgs skola, hvarom brefven ibland berätta små lustiga episoder. Resultatet deraf får man veta i ett annat bref: »Nästa termin skall jag gå i Lunds skola, emedan alla påstå, att den är bättre än Helsingborgs.»

I början af år 1860 öfvergick Arvid Ahnfelt från Helsingborgs läroverk till Lunds.

Nu var tid ett annat lif att börja,
bort från sina lekars hem han for;
ty den nge efter ljus vill spörja,
och den lille börjar blifva stor.

Det fick den femtonårige, nykonfirmerade ynglingen nu erfara, liksom hans blifvande studentkamrat, skalden Ernst Björk, erfarit det redan förut. Den sorglöse, gladlynte, med kruthorn, cigarrfodral och »kinesiska smällare» försedde ungherren, för hvilken äfven det ståtligt vitsordade skolarbetet varit som en lätt utförd lek, fick vid det nya lärosätet inträda i förhållanden, som stälde allvarsammare kraf på hans energi och gäfvo eggelse åt den vaknande reflexionen, medan på samma gång det lefnadsglada ungdomslynnnet äfven där fick näring. Man ser i brefven från den tiden, huru med ens skrifboksstilen börjar temligen tvärt öfvergå i den lätt igenkänliga piktur, som Ahnfelt sedan behöll; man märker redan på detta smådrag, huru karaktärens knopp börjar slå ut i blomma.

Sjelfva inträdet blef honom bistert nog, då lektor Wählin kom med Lindbloms katekes i handen; någon »barnaplåga» hade A. ej däraf hittills haft, han synes i hemmet hafva fått sin kristendomsundervisning utan katekesläsning och i Helsingborg genast fått börja studera dogmatiken. Det gjorde, att han nu vid sin inträdesexamen till 6:te klassen blef underkänd. »Jag kom icke mer än i 5:te klassen», klagar han i brefvet, »ehuru jag vid förra midsommarsexamen i Helsingborg blef flyttad till den 6:te», och han yppar, att det skedde till följe af »skralhet, hufvudsakligen i kristendom, hvarest jag läst fyra kapitel af dogmatiken, som ej fordrades der, utan der fordrades i stället Lindbloms katekes, hvilken jag knappast någonsin har läst och således naturligtvis ej kunde. Men nu», tillägger han energiskt, »tänker jag taga examen vid nästa termins början och skall väl försöka akta mig för att blifva kuggad på katekesen.» Den närmare beröringen med lektor Wählin omtalades dock

med en viss ängslan: »Lindbloms katekes, det är det käraste han vet; i alla klasser skall den repeteras, och ve den, som stapplar på ett enda ord.» Men med oförtruten uthållighet grep han det svåra verket an. »Jag har i dessa dagar», skref han, »varit svärligen ansatt af Lindbloms katekes, hvilken jag inpluggat i min fattiga skallemeja från perm till perm, men nu är det också lyckligt och väl öfverståndet.» Och så fick ynglingen Arvid Ahnfelt komma upp i 6:te klassen, han var »gymnasist».

Man hade också här lustiga uppträden, som höllo ungdomens okynniga lifsmod vaket. En godmodig humor uttalar sig lifligt i den unge brefskrifvarens berättelser därom. Här en liten profbit: »För (lektor) B. höllo vi ett rysligt skoj i eftermiddag. Flere stycken bådo sig lof att gå ut och dessa hemtade upp snö, som de delade ut åt klassens öfriga lärjungar, så att vi sutto och slogo små snöbällar på hvarandra. B. var alldeles ursinnig och lofvade, att han skulle prygla oss så, att vi skulle minnas det i alla våra lifsdagar. — — En gång lade de en liten nyfödd kattunge i hans hatt. Då denne började jama förskräckligt, rusade alla upp med utropet: »Herr lektor, det spökar i hatten.» Då alla på en gång erbjödo sig att skaffa bort spöket, skrek B.: »Låt bli det oskyldiga djuret, jag skall sjelf bära ned det», hvarpå han bar ner katten och kom derefter upp med en stor stake under rocken, sägande: »Är det nu någon, som vill något, så skall jag lära honom.» Att Arvid Ahnfelt af hjertans lust tog del i dylika pojkestreck, kan man nog hålla troligt. Studierna vansköttes emellertid ej för det. Vid vårterminsflyttningen 1861 kom han upp i 7:de klassen, och 1863 var han student.

Men nu fick den unge mannen med ens känna starkt gripande tag af lifvets allvar. Fadern, den gamle P. G. Ahnfelt, med hvars personlighet han känt sitt gryende själslif på det närmaste förenadt, afled 1863 efter någon tids oroande sjuklighet. Det gamla föräldrahemmet, vid hvilket sonens käraste minnen voro fästa, öfvergafs med det samma, och familjemedlemmarne drogo åt skilda håll. Modern och de ogifta syskonen bosatte sig tills vidare i Helsingborg, men »vistades dock lika mycket på Höganäs.» Arvid fick åtaga sig kondition som informator på herresätet Axelwold två mil från Landskrona; han hade där i enkefru Berg v. Linde »en utmärkt treffig och angenäm principalinde», hvars unge son

han skulle undervisa, och fann sig här hafva »en utmärkt treflig och angenäm kondition». Sorg och saknad lade emellertid till en början sin blytyngd på hans glada mod. Sin klagan förtrodde han åt en vän: »Ack, huru splittrad är icke vår familj nu mot då vi sist träffades! Det kännes bra tungt att hafva förlorat far och dertill en *sådan* far.» Men sorgemolnen skingrades efter hand, och Arvid Ahnfelt fick på Axelvold en glad tid. I den sällskapskrets, som han umgicks uti, gjorde han första bekantskapen med sin blifvande maka, Hilda Runnerström, och de unga tu »kommo öfverens». Den gladlynte studenten hade dittills alltjämt lefvat ögon-

Arvid Ahnfelt

vid 20 års ålder.

blickets lif, äfven om detta ej alltid stält sig så gladt; nu uppgick tanken på ett framtida eget hem, men för att förverkliga den tanken kräfdes större allvar och strängare arbete.

Det låg öfver denna tid en ungdomlig frihetsstämning, som lätt meddelade sig åt lifliga sympatiska sinnen; man var hänförd af Garibaldi och Abraham Lincoln, man egnade sitt varma deltagande åt Polens olyckliga frihetskamp; i vårt land slog liberalismen ut i blomma under den rörelse, som föregick representationsreformen, och skandinavismen hade just då att genomgå sitt ödesdigra »eldprof». Under

påverkan af en sådan tidsanda fick Ahnfelt lifsintryck, som för hans blifvande riktning som publicist och skriftställare blefvo bestämmande och varaktiga. Han trädde nu ut i världen till ett friare, verksammare lif, till deltagande i tidehvarfvets frihetskamp. »Att vara konditionsmagister blir bra tråkigt i längden», skref han nu, och omtalade tillika sitt beslut att från Axelvold afresa till Lund; det var i april 1864. Men bland de »unga gubbarne» i den sydsvenska universitetsstaden kändes det honom för qvaft och för trångt. »Vid mitt sista besök i Lund», skref han, »väcktes min lust att lemna denna håla och draga till Upsala med förnyad liflighet. Men dessvärre är det åtskilliga förhållanden, som qvarhålla mig härnere; annars skulle jag ej vara sen att draga till de högre regionerna.» Under tiden svärmade han, tyckes det, mest för skandinavismen; han harmades öfver den svenska regeringens hållning under danska kriget, ja han funderade något på att sjelf draga ut i striden.

Till de »högre regioner» dit han längtat, kom han snart så till vida, att han under 1865 eller 1866 fick anställning som informator hos en grefve Hamilton på Hedensberg i Vestmanland. Nu kom han in i en aristokratiskt högförnäm krets, hvars andryga grandezza fylde den trotsige, lättantändlige ynglingen med demokratiskt patos. För sin unge lärjunge antyde han de måhända välbehöfliga påminnelser, som innehållas i orden: »Yfs ej af fädrens ära, en hvar har dock blott sin.» Det togs illa upp; ej minst under en tid då den nyss genomförda representationsreformen gifvit den adliga konservatismen ett sår, som ännu bittert sved. Ett år eller något deröfver dröjde emellertid Ahnfelt kvar på Hedensberg. Sedan fick han sin länge närda önskan uppfylld; han begaf sig till Upsala.

Men tillgångarne voro små och den förestående uppgiften allvarsam. Det behöfdes hela den uthålliga energi, som hos Ahnfelt låg gömd under den glädtiga ytan. • I studentlifvet och kamratumgänget tog han föga del; innestängd på sitt rum, hängaf han sig åt examensläsningens »plugg» och omfattande studier på egen hand. Han steg upp kl. 2 på natten, då arbetet sedan gick bäst under de arla morgontimmarne, och han gick till sängs kl. 7 på aftonen, då studentkamraterna funno det vara »toddydags». Han var sällan ute, och då så måste ske, lär han i sitt beteende hafva förekommit något »förläst». Men det ener-

giska arbetet kröntes med den framgång, att han redan efter två år, vid promotionen 1869, mottog lagerkransen som filosofie doktor.

Hans doktorsafhandling hade till ämne C. J. L. Almqvist, hvilken vid föregående promotion skulle hafva blifvit jubelmagister och afled i Bremen kort derefter. Han gaf här uttryck åt en original uppfattning, allt för frisinnad för de rådande förhållandena. Han stod nu vid den utgångspunkt, hvarifrån lefnadsbanorna utgrena sig, och det gälde att välja. Där skilja sig nu de gamla skolkamrater, som fordom så förtroligt samlefvat. »Att tänka fritt är stort», ty det leder till andens sjelfständighet, tänker den ene; och så gifver han sig in på det frisinnade skriftställeriets törnbevuxna bana. »Att tänka rätt är större», ty det leder säkrast till timlig välgång och utmärkelse, tänker den andre, och så gifver han sig in på någon af de banor som leda dit. Sedan träffas de måhända en och annan gång i lifvet; den högtuppsatte nickar då med mer eller mindre konventionel välvilja mot sin forne kamrat, men undviker närmare beröring och går helst hans dörr förbi. Arvid Ahnfelt hade gjort sitt val; han hade valt den törnbeströdda banan.

Som e. o. amanuens fick han en lönlös eller omärkligt afönad anställning vid riksbiblioteket i Stockholm och kom sålunda till hufvudstaden, där han under hela sitt följande lif qvarbodde. I biblioteket hade han rikligt tillfälle till literaturforskning, och det begagnade han med begärlig ifver. Som bibliotekstjensteman utträttade han väl för öfrigt ej mycket och lemnade efter någon tid sjelfva befattningen. Det var åt den liberala pressen som hans håg egentligen var riktad, och här inträdde han som verksam medarbetare i det då af Sohlman redigerade Aftonbladet. Mer anslående och i ögonen fallande var hans verksamhet i Ny illustrerad tidning, där han författade den med hans initialer A. W. A. undertecknade veckokrönikan. Här kom han åter uti intim beröring med en medlem af den familj, med hvilken han under sin barndomstid så förtroligt samlefvat. I Harald Wieselgren, dåvarande redaktören för Ny illustrerad tidning fann han en lika varmhjertad som erfaren äldre vän, hvilken bistod honom med råd och dåd. Ahnfelt gaf gengäld med sitt arbete; hans krönika var ett alltid gerna läst bidrag, om än den trängsinta konservatismen där ibland fick sina skarpa slängar, och under Wieselgrens bortovaro förestod

han flera gånger tidningens redaktion. Med Wieselgren utträdde han också ur tidningen.

Vid sidan af denna verksamhet i pressens tjänst arbetade han äfven i bokliteraturen med en oförtruten flit, som väl må kallas beundransvärd, och med en talangfull behändighet, hvarigenom allt hvad han frambragte blef lättläst och anslående. Som öfversättare, literär samlare och bearbetare var han till en början mest och alltjämt mycket verksam; sedermera framträdde efterhand hans sjelfständiga skriftställeri. Till denna flit drefs han af hänsyn för sin och de sinas utkomst, sedan han blifvit i äktenskap förenad med sin ungdoms trolofvade; de båda makarne arbetade lika energiskt hvar på sitt kall, mannen i literaturen, frun i en af henne uppsatt handelsaffär. För att göra sina arbeten begärliga för allmänheten måste Ahnfelt lägga an på det roande och pikanta; genom den rika fond af humor, som han i sig sjelf egde, hade han också en naturlig dragning åt detta håll. Men under detta arbete för utkomsten kände han sig alltjämt som stridskämpe i de idéers tjänst, åt hvilka han med städse obruten trohet hängifvit sig. Han utträttade sålunda för dem hvad han förmådde under trycket af den tunga, blygrå atmosfär, som under 1870-talet lägrade sig öfver vårt literära och politiska lif.

Först verkställde han öfversättningen af Herman Hettners arbete om franska literaturen under 18:de årh. (utkom 1872), i hvilket Voltaire och Rousseau framställes mera sympatiskt än man hos oss annars varit van vid. Under åren 1874—76 utkom hans med talrika literaturprof försedda bearbetningsverk »Verldslitteraturens historia». Sådant det är fyller det ännu i dag en märkbar lucka i vår populära literatur och är därför alltjämt anlitadt, helst som det, om än på sina ställen hoprafsadt, utmärker sig genom en frisk och ledig stil; på att vara sjelfständigt originalverk gjorde det inga anspråk, och att den radikale literaturhistorikern Scherr förnämligast anlitats vid bearbetningen, föll af sig sjelft i ögonen. Icke desto mindre fick det genast efter de första häftenas utkommande ett hetsigt angrepp i det då af S. A. Hedin redigerade Aftonbladet, hvars redaktion Ahnfelt ej mera tillhörde. Med sitt lugna, värdiga svar parerade emellertid Ahnfelt temligen behändigt arbetet, hvars afsättning sålunda föga hämmades. Åt monografier och samlingsarbeten öfver vår egen literaturhistoria egnade han sig der-

efter med alltid samma oförbränneliga uthållighet. Sålunda utkommo under året 1876 en utförligare teckning af C. J. L. Almqvists lif och verksamhet, en lefnadsteckning af Sehlstedt i förening med ett posthumt band af dennes dikter, humoristiska godbitar jemte en sympatisk lefnadsteckning af H. B. Palmær («Eldbränder och gnistor») samt »tankar och löjen» af Thomander; under året 1877 behandlade han det »Bellmanska sällskapet», meddelade »Interiörer ur det literära Stockholmslifvet» samt skildrade Linnés lefnadsminnen (som påminnelse om den förestående hundraårsdagen af dennes död). Under de båda följande åren »uppgräfde» han den gamle hedersmannen L. F. Rääf af Småland samt ransakade Karl af Kullbergs portfölj.

Från det literära skriftstället leddes Ahnfelt närmare den politiska oppositionens genom sin 1880—81 utgifna teckning af Crusenstolpe och samling af dennes literära korrespondens. Han redigerade äfven den på A. Bonniers förlag under titeln »Medaljonger och statyetter» utgifna samlingen af samme Crusenstolpes småskrifter. Vid samma tid började han äfven det uppseendeväckande samlingsverk, som fått titeln »Ur svenska hofvets och aristokratiens lif»; genom utgifvandet af vissa brevexlingar och memoarverk trampades här kännbart nog vissa ömtåliga liktornar inom högre och högsta kretsar. På herresätena, ur hvilkas arkiv en stor del såväl af dessa som hans förut publicerade arkivalier hemtats, mottogs Ahnfelt emellertid med en välvilja, hvartill det vinnande i hans eget väsen ej minst bidrog; men man var på samma gång rädd för att åt honom utlemna något, som i hans hand kunde blifva »farligt».

I början af år 1881 utkom på L. Lamms förlag ett häfte med titeln »Ur Dagens krönika» och med Ahnfelts namn på titelbladet; främst hade det ett bidrag af Marcellus (Bergstrand). Derefter kom en uppsats af Georg Brandes om den semitiska rörelsen i Tyskland. Sedan följde en uppsats af Ahnfelt om »politiska partier och partinamn» (isynerhet de amerikanska). Som tidskrift i ordets fullständiga mening framträdde det så inledda företaget till en början icke; det angaf sig vara en »företrädesvis åt politiska, sociala och ekonomiska frågor egnad publikation, fortgående i 4 à 5 häften årligen under redaktion af d:r Arvid Ahnfelt.» Det tillkännagafs att utgifvaren »på grund af flerårig förbindelse med åtskilliga af utlandets bekanta skriftställare»

såg sig kunna utlofva bidrag äfven från deras sida. På andra häftets omslag kunde meddelas, att företaget redan »af allmänheten omfattats med ett ovanligt intresse, i det en betydande upplaga utgått», samt att det »af kritiken erhållit vitsord, som berättiga utgifvaren och förläggaren att hysa den förhoppning, att ett sedan flere år befintligt behof blifvit genom denna publikation tillmötesgånet.» Sedan andra häftet rönt samma framgång, sattes på tredje häftets omslag orden »1:sta årgången», och därmed hade »publikationen» antagit karaktären af tidskrift.

Man skrifver ej gerna en persons eller ett företags historia, förrän personen är död eller företaget afslutadt. Sälunda är, hoppas vi, tiden ej ännu inne att skriva historien om »Ur Dagens krönika», om än detta beklagligen är fallet med hennes grundläggare och hittillsvarande utgifvare, som på henne satte prägeln af sin egen personlighet. Att den fick allt talrikare vänner och afnämare bland den stora allmänheten, det blef snart uppenbart. Ahnfelts förmåga att leta upp det roande och pikanta, att för tidskriften vinna bidrag af framstående in- och utländska författare samt att på repertoaren sätta sådana ämnen, som för dagen företrädesvis voro intresserande, — allt detta gjorde nog sitt till. Men ännu mer verkade den orädda hållning, hvarigenom tidskriften gaf ordet åt undertryckta opinioner samt öppnade den enda försvarsmöjligheten för dem, hvilka öfvermakten af en eller annan anledning ville, under det dagbladspressen dervid teg eller instämde, nedtysta eller förfölja; därtill kom äfven den liberalitet, hvarigenom äfven skilda meningar fått tillfälle att yttra sig bredvid eller mot hvarandra. Den polemiska tonen har väl ibland varit skarp nog (aldrig grof) och orden hafva då ej måhända ej alltid kunnat strängt vägas på guldvigt. Att i krönikan influit ett och annat, som saklöst kunnat uteslutas och på vissa håll mer än oundgängligen nödigt varit, känts retsamt, må medgifvas. Men om orden ibland voro harmens mer eller mindre starka uttryck, så riktade sig, åtminstone från Ahnfelts egen sida denna harm mot hvad han af fullaste öfvertygelse ansåg vara lägsinhet, hycklande humbug eller smygande förföljelselust. Mot sådant kunde den vanligen godmodige skämtaren lätt nog eldas till ett berserkalynne, som urladdade sig i blodiga sarkasmer.

Endast en liten interiör må meddelas och den är i flere

afseenden betecknande nog. Den däri medspelande har redan fyra år före Ahnfelt gått till det land, hvarifrån ingen återvänder; det var nämligen skriftställaren A. Strömbäck, som i tidskriften först uppträdde under signaturen Fritz Krook och sedan signerade en uppseendeväckande artikel med pseudonymen Scævola, men han behöll äfven signaturen Fritz Krook, hvilken han använde under en samtidig uppsats om »Vår konstitutionela utveckling». Ahnfelt, alltid fallen för det pikanta, önskade nu få flere uppsatser under Scævolas signatur och gjorde därför Strömbäck ett förslag sålunda:

(12 sept.) »Scævola-artikeln har väckt mycken uppmärksamhet och nyfikenhet. Tillåt mig att sätta denna signatur äfven på »Vår konstitutionela utveckling». Du kan ju skriva något annat till Dag. Kr. under signaturen Fritz Krook, i nationalekonomi, som du tänkte. Men jag tror, att det skulle vara mycket pikant, om allmänheten äfven i nästkommande häfte finge en artikel af Scævola. Sen kan Fritz Krook komma och desslikes förvåna världen.

I nytt bref af den 16 sept.: »Säg mig, om du har något ämne, som skulle konvenera dig. Men behåll Scævola-manteln tills vidare. När du en gång låter den falla, blir du redaktör af en stor daglig tidning, liksom Bergstrand blef, tack vare *sin* signatur. Uppriktigt sagdt, tror jag du har mera fördel af att vara Scævola än att vara Fritz Krook, d. v. s. de allra flesta tro, att detta senare är ett *riktigt* namn, men på det senare undra tills vidare alla. Det lilla fåtal, som känner till mystifikationen med Fritz Krook är lätt räknadt, men fortfar som Scævola, och din belöning blir stor.»

En annan Scævola hade emellertid fått träda in under den förstes mantel och publicera en fortsättning. Om denne gör Ahnfelt i tilläggsbref af den 18 sept. följande pikanta meddelande: »Gissningarne på Scævola äro nu följande, delvis utkolporterade i landsortspressen:

Spilhammar,

Koersner (utpekad utan namn i Budkafen m. fl.),

Norén (Gullbergs version),

Ahlgren (redaktör af Eskilstunatidn. Skall hafva skrivit under signaturen Scævola vid något tillfälle),

Prof. *Lysander* (utspriddt af mig).

Äfven k. brors gissning är alldeles rasande. Schöldström och Wallenberg äro precis lika oskyldiga båda två.»

Den då högst nervöse och i sådan situation bittert misstänksamme S. gaf på det välmenta förslaget ett vägrande svar i uttryck af den mest våldsamma nervositet och misstänksamhet. »Det är», skref han från London, »oss emellan fråga om literär eganderätt. Jag har till dig sålt icke eganderätten, utan publikationsrätten till min uppsats om den konstitutionela rätten, nämligen att publicera den i den af dig utgifna tidskriften. Skulle något annat eller mera ingått i köpet, kunde du ju t. ex. ansett dig berättigad att signera den med ditt eget, med skräddare Palms, med h. m:t konungens eller med hvilket som helst annat »pikant» namn, eller att, om detta med större fördel för dig kunde ske, öfverlåta den till införande i nästa nummer af Vikingen, Julgrisen eller Svenska Dagbladet. — — Signaturen är icke min, med den må du gerna göra hvad helst dig lyster, men uppsatsen är min, och om den är mitt sista ord ett bestämdt nej till ditt förslag.»

På dessa våldsamma utgjutelser svarade Ahnfelt med samma lugna godmodighet helt enkelt: »Jag tror vi låta Scævola-frågan hvila nu. Jag var — som jag redan tillåtit mig påpeka — i min goda rätt att göra förslaget och du att säga nej. Ha vi missförstått hvarandra, så är nu missförståndet häfdt.» Lika godlynt svarades på Strömbäcks yrkande att helt och hållet borttaga Krook-signaturen: »För Dag. Kr:s läsare är Fritz Krook en gammal bekant, som dyker upp igen med glans. Då jag inte fick döpa om honom till Scævola, tycker jag inte heller begära, att jag skulle afkläda honom helt och hållet.»

Under arbetet för tidskriften öfvergaf Ahnfelt ej sin arkivforskning; tvärtom, denna drefs lika oförtrutet som någonsin samt gaf ätven åt tidskriftens innehåll ett rikligt, mer eller mindre bearbetadt och ordnadt material. Denna forskning var fortfarande hufvudsakligen riktad åt det politiska hållet, och under ofta förnyade resor till utlandets storstäder anlätades därvarande arkiv. I Paris började han samlandet af de intressanta, för vår historia vid början af detta århundrade till stor del ganska upplysande bref och aktstycken, hvilka sammanfattades i arbetet »Utländska diplomaters minnen från svenska hofvet»; samlings- och excerpingsarbetet fortsattes i London, där det efter Ahnfelts anvisning mestadels utfördes af Strömbäck, hvars gamla, nu åt Ahnfelt öfverlättna signatur Scævola också användes som

författarepseudonym. Strömbäck var väl ingen arkivspeci-
list och som öfversättare hade han väl också mera af tid-
ningsmannens rutin än af diplomatens; men ensidigt och
därigenom orättvist var ändå det ytterst våldsamma angrepp,
hvarmed »Historisk tidskrift» från uteslutande arkivalisk
amanuenssynpunkt kastade sig öfver — Ahnfelts förläggare,
som till trycket befordrat ett sådant opus. För Ahnfelt
blef Strömbäcks medverkan vida dyrbarare, än beräknadt
var, ty arbetet uttänjdes till ett omfång långt utöfver det
tillämnade. Sälunda skref han till denne (15 nov.): »Så länge
det gälde det ursprungligen öfverenskomna, 15 ark, skickade
jag med omgående hvad du begärde. När det började öfver-
stiga, har jag flera gånger fåfängt bedt dig göra en beräk-
ning öfver fortsättningen. Jag har, då det sända öfverstigit
20 ark, förklarat, att jag väl skulle mottaga lite till och att
jag hoppades kunna åstadkomma ännu något penningar.
Men jag har därjämte bedt dig att icke forcera allt för
mycket och att icke, med försummande af dina korrespon-
denser, sätta allt på *ett* kort. Detta företag, som du själf
i bref till mig kallat »slafstjensten i Chancery Lane» hade
jag aldrig anmodat dig om. Det var du själf, som anhöll
därom. Jag hade afskrifvare till mitt förfogande, genom
Bræksted, och det kunde gått för sig lika så bra i London
som i Paris.»

Genom kompilering från olika tryckkällor tillkommo
arbetena »Från Europas hof» (började 1883) samt »Ryska
afslöjanden» (1885). Under någon tids vistande i Petersburg
anlitades därefter ryska arkivalier, företrädesvis Suchtelens
samlingar; åtskilligt däraf, både af politiskt och literatur-
historiskt intresse, publicerades i Dag. Kr. I arbetet: »Två
krönte rivaler» (1887), hvilket stälde Karl Johan i den af
Crusenstolpe presumerade belysningen, styrkte han sin upp-
fattning med en mängd förut okända eller ofullständigt kända
bref och aktstycken. Förlidet år utkom hans sista arbete,
»Herskarmakt och själssjukdom», hvilket framstälde, efter i
München gjorda studier, den konstvurmande, olycklige ko-
nung Ludvig II:s bizarra lefnadssaga.

Äfven i tidningspressen gjorde Ahnfelt sina inlägg,
ibland rätt oväntade, någon gång hemlighetsfulla. Båda
delarne var fallet med en artikel i Aftonbladet (för den 14
april 1883), där Hedins arbete om »latinherraväldet» skarpt
nagelfors. Artikeln väckte uppmärksamhet; man antog den

vara författad af någon framstående »latinpedagog», ehuru stilens sprittande liflighet vitnade däremot. Ingen kunde väl ana och högst få veta ännu, att den i sjelfva verket lär vara författad af — Arvid Ahnfelt, den radikale tidskriftsutgifvaren. Han gjorde det ej blott i följd af sina fäderne-traditioner och sitt medvetande af antikens stilbildande makt, utan äfven under påverkan af ett frihetssinne, som kände sig draget till den klassiska forntiden, men med antipati vände sig bort från allt, som erinrade om medeltiden. Så i följande tirad: »När den gyllne åldern kommer — menar han (hr Hedin) — då den siste latinaren blifvit, i enlighet med ett känt uttryck om ett par andra potentater, hängd i den siste gammaldagspedagogens tarmar, då skola våra barn börja att studera *historia*, och detta skall tillgå så, att de skola läsa den gamle t. ex. den gamle angelsaxiske kyrkohistorikern Beda på grundspråket, i stället för att nu, såsom bedröfligen händer, i tionde eller tjugonde hand inhemta, huru det tillgick i Englands medeltidskyrka. Nu påstår visserligen malisen, att Beda hade den ovanan att skrifva på *latin*, han liksom så många andra som gifvit de vitnesbörd om medeltidens lärda forskning, hvilka våra lyckliga efterkommande skola uppbygga sig med; men kanske vi kunna hoppas, att det var så kallad »kökslatin», som medeltidsförfattarne visa sig ha begagnat, och mot detta torde hr Hedin icke hafva något att invända, om man blott slipper från det infama klassiska latinet. — — För öfrigt våga vi den suppositionen, att äfven medeltidens skriftställare stundom förstodo att begagna Latiens tungomål enligt konstens regler; men detta förlåter kanske författaren, om blott det har skett under *medeltiden*, för hvilken han fattat en så brinnande kärlek.» Då Hedin till slut uppställt »reformvännernas bildningsideal», söndersliter rec. detta på det obarmhertigaste under förmenande, att »ett snustorrare bildningsideal än hr Hedins ligger icke inom möjlighetens gränser.» Till slut tror han sig hafva visat, att samme förf. med sin bevisning åstadkommit »en fullständig deductio en absurdum, icke rörande det förmonta herraväldet, utan just rörande vissa »reformvänners bildningsideal.»

Liksom Ahnfelts språk var raskt, pikant och lättläst, så bar hans arbete, äfven då det var som strängast, aldrig någon prägel af mödans tyngd; han förstod också att vinna

och bruka skickligna biträden. Den ökade framgången födde ökad lifsglädje, som fick en ständigt ny näring under det rörliga lifvet på resor, under vexlande umgängesberöring med literärt framstående personer inom och utom landet samt under ett lyckligt familjelif i det angenäma, gästfria hemmet. Utomhus var han gerna med i festligt lag och gladt samqväm, helst med sina vänner inom literatörverlden, och han egde en för vänskapen öppen själ. Men för nöjet tillbakasette han aldrig de allvarliga värffven. På förmiddagarne gick han till det i närheten af hans bostad belägna riksbiblioteket eller till något af arkiven, om eftermiddagarne skötte han sina till redaktionen hörande bestyr i tryckeriet eller på förläggarkontoret, och på sina lediga mellantider ombesörjde han sin vidlyftiga breffvexling och sina studier.

Med rätta skulle Ahnfelt hafva kunnat på sig sjelf tillämpa skaldens ord:

— — det ligger dikt och sanning
och skämt och allvar ständigt på din mund
i underlig men alltid öppen blandning,
i fritt, men ouplöseligt förbund.

Denna blandning röjde sig äfven påfallande i hans anlete. Det hjertliga skämtleendet, då de glänsande hvita tänderna lyste fram mellan fylliga läppar, då pince-nezen tidt och ofta föll ned från den lilla rynkade näsan och sattes dit igen för att lika ofta åter falla, var alltid tillreds med ett träffande infall eller en rolig berättelse. Men i allvarsstunder sammanpressades läpparne hårdt, och ur de mörka ögonen framblickade samlad viljekraft, ibland nästan hotande som om de velat säga: »slår du, så slår jag igen». Hans lefnadsvanor och umgängessätt buro prägel af medfödd nobless, af vanan att röra sig i aristokratiska kretsar; sjelf visste han sig tillhöra en aristokrati, som, när allt kommer omkring, är den enda berättigade i verlden.

Hans lefnads slut var i ordets fulla mening tragiskt. Sorglös under lyckans dagar, stälde han beredvilligt sin kassa och kredit till sina vänners förfogande, och man vet, huru sådan beredvillighet ofta lönas. Godtroget, måhända i hopp att därigenom betrygga sin tidskrifts framtid, inlät han sig i ödesdigra borgensförbindelser som slutligen medförde hans ekonomiska ruin. Ahnfelt gjorde energiska ansträngningar för att afvända det hotande slaget, men de misslyckades. Sjalsspänningen, ökad genom bekymmer för

tidskriften och genom intrycken af föregående polemik, bröt hans fysiska kraft och förde med sig slaganfall eller någonting liknande, som äfven bröt hans själs energi. Vid början af februari reste han, dels för ekonomiens skull, dels i redaktionsbestyr, ned till Skåne och for därifrån öfver till Köpenhamn. På ett hotell därstädes afled han i hjärtslag natten till den 17 februari.

Hårt drabbad af det genom öfverraskningen och tillstående omständigheter dubbelt kännbara olycksslaget stod maken, med tre döttrar och en son i uppväxtåldern, sörjande men i sorgen upprätt, vid den dödes kista, på hvilken publicistklubben, tidskriftens medarbetare och den afidnes vänner lagt sina kransar; den högtidliga begrafningsakten förrättades den 24 februari i Jakobs kyrka.

I tragedien faller hjälten genom följderna af sina egna missgrepp; men det goda han velat, den frigörande verldsåskådning, i hvars stridsled han stått, skall gå segrande fram, och då skall äfven hans minne försonadt lefva.

»Kom igen!» var Ahnfelts sista ord till undertecknad, då vi vid publicistklubbens sista årsfest åtskiljdes — för helt kort tid, såsom vi båda trodde. Icke anade jag då, att jag skulle komma igen, icke till honom men till allmänheten, i dödsanmälares tunga värf. Frid öfver hans minne!

Otto Sjögren.

Franska insatser i svenska kulturen.

När den vesterländska kulturen undan folkvandringsbarbarerna öfverger det gamla Latium, slår den ner sina nya bopålar i Galliens bördiga jord. Orsakerna till, att Frankernas rike sålunda blef arftagare af Rom, voro många.

Redan 600 år före Kristus hade Grekerna anlagt nybygget Massilia, som sedan blef Marseille, och från denna härd spridde sig norrut genom afläggarne Narbonne, Arles, Toulouse, smaken för mildare seder, kunskapen om åkerbruk, med vinrankan och oliven, byggnadskonst, metallberedning, mekanik, befästningskonst. Och äfven vetenskaperna, filosofi, geografi, grammatik och medicin odlades i det södra Gallien i sådan grad, att på Augusti tid Romarne hellre besökte Massilias talarskolor än Athens. Det var sålunda icke något barbarland Cæsar eröfrade, utan Gallien blef snarare upptaget i den romerska unionen såsom en bundsförvandt som en gång till och med kämpade under örnarne mot den gemensamma fienden Karthago.

Men äfven den gamla keltiska befolkningen i mellersta och norra Gallien innehade vissa förutsättningar, som gjorde dem mottagliga för en högre kultur. Gallerna hade nämligen vid eröfringens tid sammanslutit sig i små samhällen med öppna byar och befästa städer, hvilkas byggnadsätt Romarne beundrade; hade anlagt vägar och broar, idkade flodfart, förstodo metallberedning och slogo mynt. Jordmånen var sålunda beredd att mottaga romarkultu-

rens utsäde. Men der förefunnos äfven i sjelfva samhällsförfattningen groddarne till den kristligt-ridderliga anda, som sedan uppträder under påfvedörets och chevaleriets former. Druidkulten med dess allsmåktiga öfverstepresteliga hufvud banade väg för påfvedömet, och den aristokratiska stamförfattningen anticiperade det starka konungadömet med ridderskap.

Äfven den tillfälliga omständigheten, att senare frankerkonungen Klodvig antog den rätttroga athanasianska sedermera katolska bekännelsen, verkade, att Frankerna knöto tidigare än de arianska Germanerna sin förbindelse med Rom, hvilken blef än fastare när Pipin lät kröna sig af påfven Stefan III i Saint-Denis såsom konung af Guds nåde och han sedermera, till tacksamhet för, att han lade exarkatet under påfvestolen och derigenom gjorde Rom oberoende af Österlandet, erhöll titeln romarnes patricius.

Vesterländsk kultur fann sålunda i Frankrike sitt nya hemvist, och med Karl den store och hans efterföljare börja de klassiska språken och litteraturen att odlas vid nordligare breddgrader under det att de läggas i glömskane nere i hemlanden för att der icke vakna förrän vid renässansen.

Italien hade blifvit ödelagdt af barbarer, under det Gallien deremot öfversvämmades af Romare, och dessa, som redan öfvergifvits af förfädrens krigiska ande, intogo snart i det nybildade Frankerriket alla administrativa platser, lagstiftande, ordnande, under det de skenbare eröfrarne, Frankerna, sysselsatte sig med krigföring. Därför blef Gallien romaniseradt invärtes, och därför har Frankrike, oaktadt sitt Germaniska namn blifvit ett romaniskt land både i anseende till språk som kultur, och därför blef Paris det nya Europas medelpunkt och Tuilerierna dess kapitolium. Men detta nya Rom skulle äfven få sina barbarer, och sedan Hunner och Saracener blifvit tillbakadrifna samt Lothringen och Burgund antagit civiliseradt lefnadssätt och

bildat en förborg mot Germaniens vildar, kommo de nya barbarerna från norr.

Marseillaren Pytheas, en af de äldsta geografer, hade redan 300 år före Kristus gifvit skildringar af Skandinavien, och Norrmännen, som de nya inkräktarne kallades, voro sålunda icke alltför obekanta för frankerkonungarne.

Bland norrmännen kunna vi medräkna svenskarne utan att behöfva gifva flere skäl för deras närvaro, än man numera ger för deras frånvaro, och vi skulle äfven från eröfringen af Blois, Tours, Amboise, Nantes, Bordeaux, Toulouse samt brandskattningen af Paris kunna räkna första beröringen mellan Sverge och Frankrike. Men hade nordmännen intagit Frankerlandet med eld och svärd, så eröfrar å sin sida den för tillfället besegrade det fjärran barbarerlandet i korskets tecken, och Sverge mottager dopet och evangelium från Frankrike, ty Ansgarius var hemma från Picardie, född af frankiska föräldrar och utsänd af ärkebiskopen i Reims, Ebbo, och på Ludvig den frommes tillskyndan. Och liksom Frankrike sände de första missionärerna till Sverge, blef det äfven senare från samma land, som de första klosterstiftelserna kommo att anläggas, ty Alvastra och Nydala grundades af cistercienser från Cîteaux vid Dijon. I Skåne der Premontre sätte en afläggare vid Wä finna vi en fransk abbé vid namn Gilbert, och i Tomarp residerar Sankt Bernhards vän biskop Eskil hvilken skall ha tagit munkar direkt från Clairvaux. Ett enda kloster afsatte La Grande Chartreuse i Sverge och detta blef Pax Mariæ eller Mariefred i femtonde seklet. Det Svenska diplomatariet bevarar ännu skrivelser från moderklostren i Frankrike, och bland de mest berömda brefskrifvarne träffas Abbén Pierre i Celles, biskop Stefan i Tournai, Pierre i Reims, och sjelfve Helige Bernhard i Clairevaux.

Rom har under tiden blifvit sätet för kristenhetens öfversteprest, som derifrån utfärdar bullor och dekret, men det är i Paris och vid dess universitet, som den veten-

skapliga teologien och filosofien togo boplatz. Universitetet i Paris och Bologna voro Europas första högstskolor och det är till Paris de första svenska studenterna utvandra och vinna utmärkelser, och icke få stiga från åhörarbänken i katedern, såsom magister Laurentius som föreläste i filosofien och de andra fria konsterna, med stort beröm, och magister Martinus de Dacia (om han nu var från Sverige eller något af de andra skandinaviska landen) undervisar i juridiken, utger en lärobok i ämnet, hvilken håller sig kvar vid universitetet ända in i sextonde århundradet.

Tre svenska kollegier funnos i Paris under trettonde seklet; Upsalas vid rue Serpente och ruelle des Deux-Portes; Skaras »in vico Brunelli» och Linköpings i hörnet af rue de Mont Saint-Hilaire och rue des Carmes.

Dessa studenter, hvilka voro skyldiga att skriva hem till sina förmän, blefvo derigenom, i ett tidevarf, då inga tidningar funnos, ett slags korrespondenter, som meddelade till hemlandet hvad som af vigt tilldrog sig ute i stora världen, och om man erinrar, att adepterna efter fullbordade studier återvände hem med skyldighet att vid hemkomsten hålla en föreläsning och medföra det nyaste vetenskapliga arbetet i afskrift, så måste erkännas, att Franskt inflytande på Svensk bildning under medeltiden var mycket större än vi nu dagligdags vilja minnas.

Om också Etienne de Bonneuil och hans gesäller, som inkallades från Notre-Dame's bygg-gille, endast utfört det dekorativa stenhuggararbetet för Upsala domkyrka, kan man icke förneka franskt inflytande på vår kyrkliga konst, om ock man får härleda de i fransk stil hållna kyrkomålningarna i Vrigstad, Hjelmserud och Råda från de närliggande franska klostrens målarskolor.

Någon del i den allt intimare förbindelsen mellan de båda länderna, får man äfven antaga att Magnus Erikssons giftermål med Blanche de Namur skall hafva haft. Visser-

ligen hade de svenska och franska konungahusen förut varit befryndade, då Philippe Auguste varit gift med Ingeborg, Valdemar den stores dotter, som var af svensk extraktion, och senare Olof Skötkonungs dotter blef Henrik II:s gemål. Men riktigt intimt synes det först ha blifvit med Drottning Blanches ankomst till Sverge, då man under hennes tid finner en kardinal Jean de Guilbert djupt inblandad i rikets angelägenheter och denne på samma gång nämnes som hofpredikant i Carpentras, kanonikus i Verdun och domprost i Upsala. När så konung Magnus upptager sin svåger Louis de Namur i rådet, kan man ha rätt att se något mer än en artighet i drottning Blanches sigill, i hvilket äro afbildade utom Namurs och Norges vapen, äfven folkungarnes lejon och Frankrikes liljor, det sista på grund af drottningens släktskap med franska konungahuset.

Nog af, Frankrike trycker sin stämpel på svenska medeltidens kultur, och när denna skall slå ut i den sköna litteraturens blomster, visa sig bakom våra första riddarvisor återigen franska förebilder, då våra fem förnämsta medeltidsdikter Ivan Lejonriddaren, Hertig Fredrik af Normandie, Flores och Blanzeflor, Alexandersagan samt Namnlös och Valentin äro antingen rena öfversättningar eller bearbetningar från franska språket. Och när boktryckerikonsten slutligen skall mångfaldiga den i skrift samlade litteraturens alster, fogar kanske en slump att den första på svenska språket tryckta bok, blir en öfversättning af Pariserrektorn Jean Gersons *Tentation du diable*, på vårt språk känd under namnet Djefulsens Frästelse.

Utom de många studerande Sverge sände till Paris-Universitetet berättas urkunderna om Svenska personers resor i Frankrike i olika ärenden.

Sålunda besöktes Sens af Sverges förste ärkebiskop Stefan från Alvastra, hvilken i nämnda stad mottager konsekrationen af påfven, som för tillfället uppehöll sig derstädes. Sålunda infinner sig hertig Erik, Birgers son, i Vienne vid kyrkomötet. Ärkebiskop Nicolaus Ragvaldi nådde den äran att blifva nämnd såsom medlare vid fredskongressen i Arras mellan konung Karl VII och hertigen af Burgund.

Ärkebiskop Hemming från Upsala reser till Paris 1323 och tjugo år senare är han hos Clemens VI i Avignon i kyrkliga angelägenheter.

Den heliga Birgitta, drottning Blanches hofmästarinna infinner sig i Avignon, emedan hon tror sig kallad att återföra påfvarne till Rom; hvarefter hon vallfärdar till Marseille för att öfva sin andakt vid Maria Magdalenas kvarlevor.

Först vid medeltidens utgång finna vi dock politiska relationer i regelrätt form upptagna mellan Frankrike och de nordiska länderna. Kristiern I afslutar nämligen en traktat med Karl VII år 1456, året innan han blir konung i Sverge, och i denna förbundstraktat mot gemensamma fiender uppräknas äfven Svensken, ehuru den gången utan vidare följer.

Sverges första traktat med Frankrike deremot ingicks mellan konung Hans och Ludvig XII under bemedling af konung Jakob i Skottland och är gifven i Nantes den 17 Januari 1498.

Den synes visserligen icke åsyfta några rent politiska förbindelser, ehuru den talar om ett »fast förbund, vänskap och en evig fred», stående uttryck i tidens förhandlingar, utan tyckes mera vara en handelstraktat, afsedd för vinnande af personlig säkerhet i handel och vandel, så mycket mera

påkallad, som de nordiska rikena nyss börjat afskudda sig hanseaternes beroende och direkt importerade vin och salt från Frankrike, gifvande i utbyte trävaror, hudar och kanske något jern.

Och att handelsförbindelser från ändå äldre tider varit öppnade mellan dessa riken har man trott sig finna dels i det skönjbara inflytande Visby gamla sjörätt skall ha rönt från oleronsartiklarne, hvilka buro namn af ön Oleron utanför Charentes myning, der mycket tidigt idkades utskeppning af salt och vin, dels af den omständigheten, att de franska mynten Gros Tournois egde kurs i Sverge och än i dag öfverflöda i våra myntkabinett.

Vi ha sålunda sett huru Frankrike upptog det utlevade Roms rol såsom kulturcentrum, huru det blef vetenskapernas, konsternas och litteraturens nya härd, sedan det först utdrifvit och satt en dam mot barbarhorderna genom riddarväsende och korståg, och att Sverge i stället för att vänta på nya väckelser öfver Tyskland såsom mellanhand, direkt anknuter sin utveckling vid bildningens nya moderland, mottager dopet af Frankrike och blir vid medeltidens utgång dess allierade, slutande en allians som utan större afbrott varat i snart fyra hundra år.

Det är historien om denna union jag nu vill på en stund återerinra.

Kristiern II som förnyat konung Hans allians med Frankrike, tvekade icke att kalla denne sin bundsförvandt till hjälp när svenskarne uppsagt honom tro och lydnad, och Frans I sänder också 20 skepp med 2,000 man, under anförande af Gaston de Brezé furste af Foucquarmon. Vid träffningen på Tiveden skickades fransmännen först i elden och ett tusen af dem stupade jemte öfverstarne de Valle och Saint Blimont. Ännu vid Brunbäckes färga funnos

fransmän i Kristierns armé, men detta var sista gången de svenska och franska vapnen officiellt korsades, den gången oräknad då marskalken Bernadotte Sverges kronprins förde Svenska artilleriet mot sina landsmän vid Dennewitz och Leipzig.

Efter Gustaf I:s anträde till regeringen och när Kristiern sökte med Spaniens och sin svåger kejsar Karl I:s tillhjälp återtaga den förlorade tronen icke minst genom understödjande af Dackeupproret, ansåg Gustaf tiden vara inne att söka sjelfständigt förbund med kejsarens fiende Frans I.

Till den ändan afsände han sin sekreterare Trebow som i Chatelleraud blef mottagen i audiens, med påföljd att en Christote Richers skulle resa till Sverge att inhemta kännedom om det obekanta landet.

Richers mottogs lysande i Kalmar, och frukten af mötet blef den år 1542 daterade traktaten i Ragny, hvarigenom de båda konungarne öfverenskommo att kalla hvarandra bröder, bevaka hvarandras intressen som sina egna och att Frankrike skulle ega rätt att tullfritt hitföras alt till ettvärde af 6,000 écus, hvaremot svenskt jern och koppar kunde obehindradt införas i Frankrike.

Sjutton år senare förnyades traktaten, och året derpå, 1560, berättas urkunderna om fyra svenska skepp som afgingo till Fransk hamn lastade med ved, mastträn och bjelkar.

Under Gustaf I:s söner börjar invandringen i Sverge af fördrifna franska hugenotter. Erik XIV:s lärare Denis Beurré redan inkallad under Gustaf I:s regering, synes hafva inblandat sig i landets religiösa rörelser, och litteraturhistorien bevarar titeln på en af honom författad stridsskrift för den reformerta läran. Omöjligt är icke heller att Karl IX:s böjelse för calvinismen fått sin näring från franska reformerta lägret.

I Eriks tjänst råkas äfven den kände Charles de Mornay bördig från Berry, hvilken efter att ha utfört några

diplomatiska beskickningar, blef guvernör på Varberg och senare generalissimus öfver svenska armén, för att slutligen gå i döden för sin konung. Pontus De la Gardie, från Languedoc, vinner inträde i svenska hären och slutar såsom guvernör öfver Liffland och Ingermanland, och blir stamfader för en af de mest lysande ätter i Sverige.

I kriget mot Danmarks Norge, 1564, skickar Erik XIV en ung fransman Claude Collart som öfverbefälhafvare, och med påföljd att Trondhjems län, Jemtland och Herjedalen eröfras till vidare, dock med förlust af den unge generalen som faller i danskarnes händer och försvinner ur svenska historien.

Vid denna tidpunkt hade Frankrike redan sin egen minister i Köpenhamn Charles Dançay, en man med vidtsträfvande planer, och hvilken åsyftade intet mindre än att bilda ett stort nordiskt välde under franskt beskydd.

De märkliga bref som röra denna affär finnas ännu i bevar och äro till största delen adresserade till Katharina af Medici. Af dessa skrivelser framgår att ett giftermål varit påtänkt mellan Gustaf I:s dotter Elisabeth och franske konungen Karl IX:s son Henrik af Anjou, hvilken, efter att ha varit nämnd till tronföljare i Polen, dock vid fadrens död återvände till sitt fädernesland. Dançays plan gick ut på att till motvigt mot Spanien och Osterrike samt den i öster hotande Moskoviten, under en krona samla Polen, Östersjöprovinserna, Preussen och de Nordiska rikena.

Underhandlingarne om giftermålet öppnades verkligen, och Henrik III sänder sin ambassadör Claude Pinart för att viddala princessan Elisabeth. Men hela planen strandade mot katolska partiets intriger, och man tror, att Katharina af Medici endast inlåtit sig på detta spegelfakteri för att omintetgöra en princessa af Condés spekulationer på den unge konungen.

Karl IX fortsätter emellertid de vänskapliga förbindelserna med Frankrike, och Johan Skyttes ambassad till Paris

besvaras af en dylik under en Baississe, som erbjuder fransk mellankomst i de polska angelägenheterna, hvarpå en ny svensk beskickning affärdas till Henrik IV att söka få Sverige upptaget i den fransk-engelska alliansen och fram-bära tacksamhet för tillståndet att anställa värfningar inom franskt område.

Karl IX satte nemligen stort värde på franska soldater af hvilka han egde ett helt rytteriregemente. Han fann dem visserligen underliga till sinnes men godvilliga derjämte, hvarför, (som han skrifer i en instruktion) man må med lämpa gå om med dem, gifva dem goda ord och icke slå dem.

Af mera ingripande betydelse för landets inre utveckling och på industriens område blir den invandring som fransktalande bergsmän, kanske mest valloner företaga till mellersta Sverges bergslager.

Likasom förr en gång cisterciensermunkarne från Frankrike infört förbättrade metoder i åkerbruk och trädgårdskonst, skulle nu åtminstone fransktalande bergsmän gifva nya väckelser åt landets äldsta slöjd genom upp-rättandet af hyttor och smedjor, från hvilka lärjungar sedan spriddes kring alla Svenska bergslager, och än i dag bevaras spår af detta ursprung, både i franska slägtnamn och i tekniska uttryck. Paschilius Dionysius Chenon är namnet på den förste invandraren som mot slutet af 1500-talet under hugenottförföljelsen begifver sig till Sverige der han slår sig ner i Filipstad och sedan uppmuntrad af Karl IX inkallar yrkesbröder.

Vända vi oss från krigen och slöjderna till litteraturen och konsten under renässansens och reformationens tidevarf finna vi återigen Frankrike såsom lagstiftande och smak-gifvande. Redan den store Linköpingsbiskopen Hans Brask sänder lärjungar till Paris att grundligt lära sig franska språket; Erik XIV inkallar franska artister till Stockholm och håller sig en fransk historieskrifvare Petrus Marsilius;

Johan III var skicklig i franskan och införskrifver ett helt bibliotek från Paris, och den möjligen äldsta fransk-svenska grammatika är från denna tid bevarad i manuskript, utgörande en s. k. Donatus på sex språk, hvaribland franskan.

På filosofiens område träffa vi Pierre de la Ramée. Humanist, polyhistor, filosof, är han en bland de första som bryter med Aristoteles' filosofi, sådan den under medeltiden utbildats af skolastikerna. Omkring 1570 synas Ramées läror ha vunnit insteg i Sverge, och hans ifrigaste lärjunge Johan Skytte försummade icke att inplanta den stora humanistens tankar i sin kunglige discipel, Gustaf Adolf.

Den Ramistiska filosofien blir efter en hel stridslitteratur vid universiteten den rådande i Sverge och herrskar genom nära ett hundra år, tills den efterträdes af Descartes' som återigen ersättes först af Voltaires och Rousseaus.

Vid utbrottet af trettioåriga kriget är det emellertid som vi skola finna Sverge utfördt ur sin tillbakadragenhet och inledt i världshistorien, af Frankrike. Gustaf Adolf visste väl, att han icke ensam kunde upptaga kejsarens utmaning då Wallenstein utdrifvit hans fränder, hertigarne af Mecklenburg ur deras arfländer. Han ville komma i åtnjutande af Frankrikes mäktiga beskydd, men som en klok diplomat icke taga första steget, utan såsom den anmodade kunna diktera villkoren. Nöden tvang honom likväl att gå första steget och om sommaren 1628 afsändes sekreteraren Lars Nilsson i några mindre viktiga ärenden till Frankrike men med det hemliga uppdrag derjemte att söka framkalla de magtegardes anbud till allians. Och om hösten 1629 besvaras besöket af franske envoyén Charnacé, som personligen söker förmå Gustaf Adolf till kriget, erbjudande redan då 400,000 imperialer. Det formliga fördraget afslutas emellertid icke förr än 1631 i Berwalde, då redan svenska trupperna rört sig mot fienden, af hvilken biomständighet en sjuklig fosterlandskärlek velat utdraga den följsatsen, att Gustaf Adolf aldrig blifvit förmådd af löften om fransk

hjälp att deltaga i kriget, en dåraktighet som vi ej få tillskrifva den kloke konungen, lika litet som vi få tro, att ensidigt religiösa svärmerier lockade honom i ett så farligt företag, utan vi få nog tro honom och hans ord, då han i sitt afskedstal till ständerua uppger motiven till kriget både vara de kejsrliches fiendtligheter och protestanternas böner.

Med löfte om 400,000 riksdalers subsidier från Frankrike på fem år, utverkade af kardinalen och ärkekatoliken Richelieu företages nu korståget mot katolikerna i Tyskland, en omständighet som mera talar för Gustaf Adolfs politiska sinnelag än för ömtålighet i den religiösa känslan, ett beteende som erinrar om en karakterens storhet hvilken för det höga målet icke skyr det låga medlet. Att vänskapen mellan trosfiender icke kunde blifva varaktig, må man ej förvånas öfver, och vi se äfven snart den svenske konungen på höjden af sin makt och lycka efter slaget vid Breitenfeld gå öfver Rhen, intaga Mayntz, och visar dervid någon köld mot sin höge beskyddare på andra sidan Vogeserna, som till svar har indragit subsidierna. Det är då Gustaf Adolf begär ett personligt sammanträffande med Ludvig XIII, hvilken svarar undvikande och med anbud att sända sin minister till mötet, som dock ej eger rum. I dess ställe erbjuder Richelieu en fransk armécors på Gustaf Adolf att tillsammans med dennes trupper besätta Elsass, hvilket anbud afböjes i stolta ord af svenske konungen som nu förklarar sig hågad sköta ensam de tyska angelägenheterna.

Ordsiftet antager hotelsens form, och när franske ambassadören, för att väcka blygsamhetskänslan hos Gustaf Adolf, förevisar en tablå öfver franska arméns trupper, färdiga att marchera mot gränsen förledes svenska konungen att svara: det inga trupper behöfde komma till gränsen, ty han, konungen, kände lika bra vägen till Paris som till Wien.

Anmärkas bör, att vid denna tidpunk det var mer än ett rykte, att de protestantiska kurfurstarne ämnade erbjuda Gustaf Adolf kejsarkronan.

Gemensamma intressen återstälde dock snart det goda förhållandet, och efter Gustaf Adolfs död mot krigets slut, finna vi de franska och svenska trupperna i god sämja förhärja södra Tyskland med eller utan några bestämda planer.

Som bekant blir Frankrike icke utan sin belöning vid vestfaliska freden, utan det är då det sedan så omtvistade Elsass reunieras under franska kronan.

Drottning Kristina visar sig strax i början af sin regering såsom den mest hängifna beundrare af Frankrike och fransmän. Föreslår att utnämna sändebudet de Bregy till kansler, och uppdrager åt honom att värfva tre hundra franska adelsmän till sitt hedersgarde.

Hon deltager äfven något i Frondens strider, skänker Mazarin ett krigsskepp och förlänar Richelieus efterträdare fri disposition öfver de svenska trupper, som blifvit försatta i överksamhet efter vestfaliska freden. Genom den berömda Chanut inkallar hon franske lärde, såsom tidehvarfvets störste filosof Descartes, den lärdaste af de lärde Claude Saumaise, jämte de mindre stjernorna Huet, Bochart, Naudé. Mindre lycklig i valet af gunstlingar, råkar hon att till förtrogen välja den något äfventyrlige Bourdelot, som förr varit läkare hos prins Henrik af Condé, och nu i Sverge på ett störande sätt inblandas i rikets angelägenheter, tills han af det allmänna hatet måste lemna landet.

Men drottningens rörliga sinne vände sig snart från Frankrike till dess fiende Spanien, hvartill förnämsta drif fjädern en viss Pimentelli synes ha varit. Försummade och kränkta lemna fransmännen Sverge, hvilket dock icke

hindrar, att Kristina efter öfvergången till katolska läran och från sin första Romresa mottages på ett lysande sätt i Paris.

Men när hon tröttat sitt höga värdfolk genom opassande uppförande och inblandning i rikets styrelse, visas henne sådan köld, att hon måste resa. Återkommen och förlagd i kvarter i Fontainebleu förbytes kölden i afsky när hon låter verkställa afrättningen af Monaldeschi i slottets salar.

Karl X:s sjelfkänsla uppreser sig mot det numera nesliga beroendet af Frankrike, hvilket börjat behandla den i obetydlighet återsjunkna bundsförvandten med sårande öfvermod, begagnande ordet »Frankrikes legosoldat» om svensken, som derigenom erhöll ett rykte och en rang i likhet med Schweizaren hvilken tjenade för sold i alla Europas arméer. Men Karl X:s polska krig invecklade honom i sådana svårigheter, att han måste mottaga 400,000 écus af Frankrike för att kunna rädda armén från total undergång.

Vid freden i Oliva uppträder franska ministern de l'Hombres såsom medlare och till Sverges förmån, men det behöfves ett hotande bref från Marzarin för att förmå kurfursten af Brandenburg att återställa Pommern.

Otacksamt nog känna sig Karl XI:s förmyndare straxt derpå oförhindrade att biträda trippelalliansen hvilken nödgade Ludvig XIV till den oförmånliga freden i Aachen. Med Karl XI återknytes vänskapsförbindelsen, men denna skulle ha stått de besegrade vid Fehrbellin dyrt, om icke återigen Frankrike lagt sig ut för den slagne, vid freden i Nijmegen, hvilket ädelmod återigen belönades med otack då Sverige vid fördragen i Haag och Augsburg träder på kejsarens och Hollands sida mot Frankrike. Men dermed var Sverges politiska anseende förloradt och man skall snart se Ludvig XIV sluta fördrag i Sverges namn utan att fråga till råds den det rörde mest.

Omkring tidpunkten för vestfaliska freden hade dock

det lilla landets anseende varit mycket stort. Axel Oxenstjerna hade blifvit lysande mottagen i Compiègne och Richelieu hade aflagt visit hos honom i Paris; Carl X såsom prins hade besökt Paris; hertigen af Bouillon studerar krigskonsten i Gustaf Adolfs armé; Johan Banér hade kommenderat vid sidan af en Guébriant, och Wrangel vid sidan af Turenne; Axel Oxenstjerna befaller sin son Johan att svara franska ministern D'Avaux på svenska, om denne skulle behaga tilltala honom på franska och icke på latin, och Ludvig XIV titulerar Magnus Gabriel De la Gardie »min kusin.»

Frankrike hade emellertid presenterat Sverge för Europa, och Sverge hade dragits in i de stora förhållandena. Från det förhärjade Tyskland hemfördes bibliotek, konstverk och brandskatter, men de frigjorda tyska protestanterna hade ingen annan andlig föda än Luther att bjuda på. Det blef sålunda från det katolska Frankrike, dit kulturen flyttat, som det aflägsna Norden skulle hemta sin nya bildning.

Descartes' och de andra lärdes personliga närvaro i Stockholm torde dock icke ha utöfvat någon väckelse på svenska vetenskaperna, då dessa herrar hufvudsakligen användes att illustrera hofvet och konversera med drottningen. Men detta hindrade icke att cartesianska filosofien, tviflets och pånyttfödelsens ande snart skulle herska vid universitetet. Dock icke utan långa och heta strider, så heta att presterskapet vid 1686 års riksdag helt enkelt begärde förbud mot förkunnandet af Descartes' läror, något som kunglig majestät den gången icke vågade bevilja. Lärjungarne Stenius och Bilberg i Upsala samt Rydelius i Lund fingo därför ohejdadt predika de nya läroorna som under nästa århundrade framkallade samtidens största naturvetenskapsmän.

I litteraturen finna vi Georg Stjernhjelm, cartesian, bilda sin form efter Boileau och Malherbe, gifvande alexandrinen

fullt burskap; Runius, Lucidor, Wivallius, fru Brenner skrifva till och med sina vers på franska språket; franska arkitekter De Besche och La Vallée bygga slott efter mönstret af Versailles som dekoreras af Toucquet, Chauveau, Taraval, och hvilkas parker klippas efter Le Nôtres mönster.

Franska språket trycker så sin prägel på det Svenska, att en fransman åtminstone skulle kunnat förstå Bengt Oxenstjernas bekanta bref.

»Jag urgerar pro posse på begge desse essentiele puncter, önska vi kunna reüssera.

Frankrike temoignerar en större ardeur än någonsin tillföre, offererar allt det som plausibelt är och det andra partiet desslikest och tager sig Sverges maintien an à souhait, både i Wien och Haag . . . Detta allt sker pour se venger de l'Angleterre, och det med rätta, efter det genom sin blamable conduite causerar Nederlands undergång och Christenhetens olägenhet och trouble. Utan dissimulation des trogne etc.»

Men så funnos också franska språkmästare vid hofvet och universiteten, och franska grammärer tryckas i Upsala 1646 och Stockholm 1650

Derjämte finnes redan fransk kyrka i Stockholm 1687, hvilken håller sina gudstjenster i en sal på rådhuset, ehuru först 1749 församlingen bygger eget tempel.

Att icke heller en fransk teater skulle saknas hos en nation hvilken var lika begifven på komedier som oskicklig att skrifva sådana, finna vi nu naturligt. Drottning Kristina använder franska ballettmästare till att arrangera sina balletter, värdskap och herdespel, och året 1699 öppnar en herr Rosidor fast fransysk komedi i Stockholm, hvilken fortgår temligen ostördt till 1706. Ett bref från Karl XII dateradt Kowno 1701 undantager de franska komedianterna från kungliga lyxförbudet att bära brokiga kläder af utländsk tillverkning.

Men samtidigt med denna franska invandring pågår en svensk utvandring till Paris i stor skala. År 1667 hade Otto Wilhelm von Königsmark på Turennes anmodan värfvat ett kavalleriregemente för fransk räkning, hvilket senare och efter hvartannat bar namnet Schwabach och Fürstenberg efter cheferna, tills det under grefve Erik Sparre år 1701 antog namnet Royal Suédois. Detta regimente blef sedan en varaktig militärisk utbildningsskola för svenska armén, utmärkte sig flera gånger såsom vid Senef och Maastricht samt fortlefde i ett hundra år ända fram till franska revolutionen, då det upplöstes, förmodligen af den anledning, att det misstänktes för delaktighet i Gustaf III:s och Axel Fersens antirevolutionära sträfvanden.

Bland lärde män hvilka under 1600-talet gjorde sig ett berömdt namn i Frankrike kunna vi erinra Jonas Hambræus orientalisten, hvilken blir professor vid universitetet i Paris och inkallades i den bibelkommission som öfversatte och tryckte den syrisk-arabiska upplagan af bibeln. Hambræus var tillika legationspredikant hos svenska sändebudet Hugo Grotius, innan ännu svensk kyrka blifvit inrättad.

Urban Hjärne blir medicine doktor i Angers, der han försvarar afhandlingen om åkommor i lymfkärnen.

Figrelius Leijonstjerna vinner juris doktorsgraden i Orléans, Freinshemius trycker i Paris en discours till drottning Kristina.

Det adertonde århundradet öppnas med en följd af händelser, som tyckas vilja afbryta de båda allierades förbindelser. Frankrike, nyss så mäktigt, ser sin lycka blekna under Spanska successionskriget, och Sverige, som efter vestfaliska freden varit på nedgående, reser sig ånyo under Karl XII för att lysa ännu ett ögonblick i verldshistorien och sedan försvinna.

I svenska högquarteret vid Altranstadt uppvaktas konungen af hertigen af Marlborough, som täflar med franska ministern om att vinna den unge monarkens vänskap. Men

Karl XII värden ryggen åt vestra Europa och går att fördjupa sig i Rysslands ödemarker, uppfyllande sin mission som gränsvakt mot Asien.

Men Ryssland har samtidigt utträdt ur barbariet och ingått i de civiliserade nationernas led, och dermed har Sverige likasom Polen upphört att ega någon politisk mission, hvarför de båda forna stormakterna falla bort ur historiens utvecklingskedja såsom derstädes obehöfliga.

Och därför är hela sjuttonhundratalets svenska utrikespolitik en anakronism, bundsförvandtskapet med Frankrike ett understödstagarens beroende af mecenaten, åtföljdt af förödmjukelser och icke så litet korrupcion.

Frihetstidens fria konstitution ansågs vara en skänk af Frankrike, om också icke de fransmän, som svärmade kring Karl XII:s högkvarter kunna bevisas ha ingripit i monarkens blodiga öde eller i utgången af tronföljarevalet; och än i dag håller man före, att det starka konungadömet efter 1772 hade sitt bästa stöd vester om Rhen, om det icke rent af hade sin upprinnelse i hertigen af Choiseuls planer till verkställandet af en statskupp i Stockholm redan 1768. Omöjligt är det icke och det är kanske till gengäld för handräckningen, som vi finna Gustaf III straxt vid franska revolutionens utbrott redobogen att göra något för sin afsatte vän Ludvig XVI. En allians med Ryssland ger honom nödigt lugn att resa till Aachen, der han sammankallar de franska emigranterna och utvecklar för dem en plan att i Normandie landsätta svenska och ryska trupper, hvilka derifrån skulle marchera till Paris. Förmyndarstyrelsen, som följde på Gustafs död, nödgas erkänna franska republiken som genast återgår till subsidiesystemet.

Vid anträdet till regeringen är Gustaf IV Adolf ännu Frankrikes vän, men efter en resa till Baden, der han besöker emigrantkretsar, fattas han af detta osläckliga, sjukliga hat mot Korsikanen som öfvergår till dårskap efter mordet på hertigen af Enghien. Nu afbrytas alla diplomatiska för-

bindelser med Frankrike, och Gustaf IV Adolf närmar sig England och Ryssland för att kunna bekämpa den nye antikrist. Men konungen ovetande äro ryssar och österrikare redan slagne vid Austerlitz, då han anländer för sent med sina trupper.

Sjuttonhundratalet får i Sverges historia en så afgjord fransk pregel, att till och med svenska språket i tal och skrift är nära att utträngas af det franska, åtminstone bland de bildade klasserna. Man skrifver sina bref, håller sina samtal på franska språket och största delen af de aktstycken och memoarer, hvilka i arkiven förvarats och nu delvis äro tryckta rörande tidehvarfvets historia, äro affattade på franska, ja, man utger till och med en tidning på franska hvilken lefver i 30 år i Stockholm och bär namnet *Gazette Française de Stockholm*.

En fransk akademi instiftas af Lovisa Ulrika; målarakademien öppnar sin verksamhet under fransmannen Taravals ledning och fortsättes under samverkan med Bouchar-don, Larchevêque, Masreliez.

Svenska teatern intages ännu mer än under föregående århundrade af franska komedianter och den svenska musiken bildar sig efter den franska; redan 1600-talets psalmbok begagnar franska melodier, och den tyske kapellmästaren och kompositören Düben lånar från samma fonder, tills slutligen Bellman lägger text under franska chanssonetter.

Utvandringen till Frankrike pågår i större skala än någonsin.

Kasten Rönnow, läkaren, grundar en medicinsk skola i Nancy, Martin Roland, deltagar i grundandet af en *société d'Émulation*, i Paris; Torbern Bergman, kemisten, blir jemte Linné och Wargentin ledamot af franska vetenskapsakademien.

Johan Otter från Lund, reser på Frankrikes bekostnad i Persien och blir professor vid universitet i Paris.

Roslin, porträtt- och historiemålaren, nedsätter sig i Paris, får sin bostad i Louvre, erhåller lön på stat och akademikers värdighet.

Miniaturisten Hall blir konungens och kungliga familjens målare i Paris; Lundberg, pastellisten, vinner stort rykte på salongen 1743, genom sina porträtt af Boucher och dennes hustru, och Niklas Lafrensens genremålningar göra sådan lycka att mer än sextio af hans kompositioner stukos i koppar af Paris förnämsta gravörer.

Med 19 århundradets ingång skulle de gamla banden mellan Sverge och Frankrike knytas fastare än någonsin, då en fransk marskalk väljes till tronföljare, kanske mest af de båda skälen, att han var fransman och marskalk. Men genom en underlig nyck, bakom hvilken Karl Johans-Förbundet velat läsa den högsta statsklokhet, ser man snart den nye monarken knyta förbund med moskoviten i stället för att alliera sig med de civiliserade magterna emot den samme.

Dermed brytes förbindelsen med Frankrike, hvarigenom tillflödena från kulturkällan stängas under hela den i vårt århundrades historia bedröfliga tid som varat ända in på våra dagar och varar delvis än.

Men detta oakadt och i trots af alla försök att lösgöra Sverge från dess gamla moderland, har det ändock visat sig, att försöken varit fruktlösa. Ty än i dag hemtar vår vetenskap, vår litteratur, vår konst och industri från hufvuddepoten i Paris, icke därför att modellerna äro Parisiska, utan emedan de äro franska och sålunda med historisk nödvändighet de bästa.

Ja, skilsmessan mellan Nordiskt och Tyskt synes under ett årtusendes förlopp ha fullbordats under romaniskt inflytande så att en återgång äfven under de sämsta förhållanden synes omöjlig. Det svenska språket har särskildt under romersk och fransk tukt sofrat ifrån sig de gotiska lemningar som ännu vidlåda det tyska och gifva detsamma

ett dunkel som ofta med orätt tagits som djup. Och det är kanske icke utan sin grund, som Tegnér blifvit bästa uttrycket af nationallanden sådan den skolat sig hos gallerna, och utvecklats till klarhet, styrka och precision, hvilket äfven skalden sjelf formulerat i sin berömda vers:

Det dunkelt sagda är det dunkelt tänkta,

En fri öfversättning af Boileaus ännu berömdare:

Ce que l'on conçoit bien s'énonce clairement.

August Strindberg.

Musikalisk Revy.

Af Volontaire.

K. operan: »Lakmé» (nyhet). Repriser: »Fidelio», »Vermländingarne».
»Mignon», »Robert djefvulen».
Konsertsäsongen.

Kgl. Operan följer med sin tid. År 1889, revolutionens sekelår, var hos oss orientalismens, hvilket var åtskilligt mindre revoltant. K. Operan firade detta år (förutom med en storartad repris af revolutionsoperan »Den stumma») med repriser af de orientaliska operorna »Konung för en dag», »Josef i Egypten» och »Aïda» samt en liten likartad nyhet Djamileh. Derjämte inköptes ändtligen *Léo Delibes* »Lakmé», som hitintills på ekonomiska skäl måst negligeras, hvilket var stor skada den tid, då Operan ännu egde en den yppersta Lakmé, Europa kunnat få beundra, Mathilda Grabow, som lyste och försvann.

Och Lakmé blef ej färdig förrän nyåret 1890 och gafs f. f. g. den 15 Januari.

Den musikaliska orientalismen leder i Frankrike sitt ursprung från Felicien David (känd härstädes genom operan Lalla Rookh och odesymfonien Öknen). Det är egentligen i den sistnämnda kompositionen, i »De Désert», som den intressanta kompositören manifesterat sin stil och sitt system. Denna stil har gjort epok, ty den är äkta.

Ej nöjd med att ur djupet af sitt medvetande framalstra en hybrid orientalism eller att genom orientaliska kammarstudier elda sin fantasi, for David sjelf till österlandet, medförde i sin karavan ett piano, satt midt i öknen, och lät sig inspireras af den påträngande verkligheten. Araberna frånlockade han deras vilda melopéer och smäktande elegier,

arrangerade, omsmälte, omstöpte, broderade — men allt med en skalds känsla, finhet och stämningsrikedom.

I denne Davids skola har kompositören till operan *Lakmé* gått, utan att dock af sin mästars lärdomar blifva fullt genuin, fullt öfvertygad, utan nått upp så pass instruerad, att han vid behof kunde kolorera sin franska musik med orientaliska färger vid beställningen af ett stycke med sådant motiv.

Ett sådant lät icke vänta på sig. Opera-Comique egde samtidigt i början af 80-talet tvänne amerikanska sångerskor, hvilka svärmade för orientaliska sägner. Om den ena miss Nevada gingo personligen ganska orientaliska sägner; hon nöjde sig emellertid med en repris, Davids »*Perle du Brésil*», kreerad år 1851 af Duez, repriserad 1857 af Carvalho.

Den yngre och vackrare var Marie van Zandt. Af henne skulle något extraordinärt höras och göras. Délibes, hvars framgångar hittills på Opera-Comique varit relativt måttliga, skref musik till en libretto af hrr Gondinet och Gille. Det blef »*Lakmé*». Van Zandt hade där tingat på diverse: indiska tonfall, motiverade af libretton men också af sångerskans bristande — stil, höga toner, minst två i gången och staccati — mycket staccati, minst en staccati — etude i hvar akt. Sångerskan fick emellertid nöja sig med pariavisan i andra akten, hvilken blef hennes piedestal, liksom Chanson du Myseli i Davids opera hennes rivals.

Denna titelpartiets beställda beskaffenhet hindrade kompositören att tillgodose operan i dess helhet så, som han visat sig kunna göra det i tidigare arbeten, såsom i »*Kungen har sagt det*», hvars första, akt konstnärligt sedt, är mera värd än hela operan *Lakmé*.

Om det sålunda å ena sidan är beklagligt, att kompositören af en virtuos' politik nödgats negligera vissa delar af sitt verk för att få hennes andel att lysa dess mer, så måste man å den andra glädja sig öfver, att den gjorda beställningen effektuerats på ett i sin helhet särdeles lyckadt sätt. *Lakmé*s sångparti har en mycket fransk, men med skickligt påbredd orientalisk kulör. Denna gör sig mest gällande i hennes solostycken, som naturligt är. Den religiösa sången är full af orientaliskt trånfull religiositet, naiv och plastisk (trots Van Zandts höga C:drill, tillkommit att illustrera den capriciösa despotismens entré i pagodporten). Ett förtjusande stycke, värdigt kompositörens förebild, David, är

ariosot: Pourquoi dans les bois? Denna Lakmés öfversättning i toner af den spanske pagen Cherubinos »Jag ej vet, hvad det är som mig plågar», gör ett sannt och djupt intryck. Det är den unga lotusknoppen, som långsamt börjar slå ut sina azurblad och blygt frågar sig sjelf, hvarifrån det ovana trolleri kommer, som håller dess fibrer fångna, morgonrodnaden kort före solens, före kärlekens strålande uppgång på hennes himmel. Aningsfullt och drömande klingar det sista isolerade »Hvarför?» Mindre tilltalar oss koloraturarian, som emellertid är högst fyndigt placerad och hvars passager hafva rätt många originella och indiskt pikanta drag. Ackompagnementet är här som mångenstädes en fest för örat.

Af fruktan för att bli omodern och odramatisk använder Délibes af princip sällan längre melodiperioder. Som de flesta andra nu för tiden är han ej nog stort musikaliskt snille att finna melodier, på en gång melodiskt afrundade och sceniskt dramatiska. Det är derföre, som en sådan melodi, när någon gång kommer, gör så stor effekt i nyare arbeten. Så är nu ock fallet med Lakmés i andra duetten inlagda sång om den heliga lunden, en tjusande täck melodi, som för svenskar ej blir mindre tilltalande genom att lustigt nog i sin början påminna om en af glansmelodierna hos — Karl Mikaël Bellman. I sista akten sjunger Lakmé en berceuse, som dock ej på långt när går upp mot Meyerbeers i en totalt liknande situation (Afrikaniskan) och en tirad om det äktenskapliga vigvattnet, ganska passionerad och nervöst effektiv, men med för tydliga tributer af toner åt Van Zandt, som mot slutet började fordra dylika hvar minut, och som ännu i dödens våld ville trösta sig med ett oväntadt hopp upp på en hög dur-ton i en moll-fras.

I duetterna är Lakmé temligen osjelfständig, som naturligt är, då hennes vesterländska älskare i vesterländska toner lär henne kärlekens språk, hvilket hon sedermera lydigt upprepar med precis samma nyanser och fermater, hvilket bevisar hennes intelligens och goda musikminne, bland annat. Älskaren är från England, men kommer dock lyckligtvis ej med några britiska musikaliska varuprof. Skulle Indien af England underkufvats med engelsk musiks bistånd, då hade drottning Victoria den dag som är haft en titel mindre. Nej, hvarken Rule Britannia eller Home sweet home, icke ens någon

af Albions hundratusen skräcklig a»ballads». Nej, löjtnanten i hennes majestäts armé har hörbarligen försett sig och förhört sig på de franska kompositörerna Gounods, Thomas och Bizets operor, ty det är ur dem han regelbundet en gång i hvar akt framkuttar ett förälskadt duomotiv, hvarmed Lakmé ögonblickligen är på det klara. Dessa motiv äro dock af skäligen olika värde; ett par hafva värme och melodisk ådra, men vissa andra utgöra för Lakmé allt annat än inbjudande bekantskaper med europeisk musik, specielt första duettens första motiv om »glömska», hvilket både Lakmé och den musikälskande åhöraren gör bäst att glömma så fort som möjligt. Andra duettens stora feramat-motiv är visserligen melodiskt föga värderikare, men det är en italiensk svällande, cantabel melodi, som pousserar rösterna med italiensk omtanke och skicklighet och som, väl föredragen, är säker om sin verkan. Föröfrigt må gerna medges, att, när librettisterna stält Délibes i den vändan att skriva en kärleksduo för hvar akt mellan samma personer, han på det hela redt sig ganska bra med den kinkiga affären, åstadkommit både stegringar och nyanser samt försett alla tre med en särdeles graciöst monterad orkestral ram.

Skrida vi nu till de saker, där löjtnanten (naturligtvis ha alla älskande och älskvärda löjtnanter tenor — i operor), låter höra denna sin organ, finna vi först, att han, lemnad ensam på scenen med några prelatentiskt buddhistiska smycken, icke för ty med stort lättsinne erinrar sig Margaretas juvelaria ur op. Faust, deri han kanske på Her Majesty Opera försett sig på en tjugusende svensk stjärna på sångens himmel. Alltnog, äfven han uppstämmer en juvelaria, fast betydligt mindre vacker och effektiv. Men han har dock sin $\frac{3}{4}$ -takt och sin höga ton på slutet, med koloraturen är det mindre bevändt; antagligen låg ej sådant för Talazacs röst. Arian saknar ej förtjenster, men ingen större än den att den genast gör löjtnanten pin kär i den osedda Lakmé. Tamino får åtminstone ett porträtt, han, som åstadkommer blixtkärleken och arian (och hvilken aria *han* sjunger!), men Géralds vals orsakas endast af några bijouteriartiklar. Tant de bruit pour une — bracelette!

Denna bravuraria öfverträffas dock mycket af sista aktens cavatina, ett smekande lent amoroso, låt vara att sluteffekten är signerad Charles Gounod. Föröfrigt hör till partiet ett arioso i två kupletter i andra akten, mycket be-

roende på utförandet, men fyndigt och väl anordnad. I entrékvintetten har tenoren några lätta och lediga tonfall, alldeles i karaktär med hans obekymrade, chevalereska väsen, slägt som han tydligen är med lord Edvard Armel, f. d. Georges Brown (Hvita frun). Kvintetten är ett äkta pariserfabrikat, hvadan den ock högeligen gouterats därstädes. Jämförd med Bizets Carmen-kvintett, blir det just ingenting kvar af Délibes, men utan slik förkrossande jämförelse gör stycket ingen ledsam effekt, löper ledigt undan i flyende takt och med delvis rätt pepprade harmonier. Att intermezzokupletterna, som athandla, den ena orientens den andra occidentens sätt att älska, äro skrifna alldeles lika hvarandra, innebär ett misstag och en smaklöshet. Här kunde Auber ha gjort något. Som de nu äro, kunna de uteslutas. De äro obetydliga nog till det. Konversationstonen mellan de engelska herrskaperna är lyckligtvis ej troget lokaliserad, à l'anglais, utan dess bättre fransk, i små witziga uddar, garnerade af ett sinnrikt och lifvande förstående ackompanjement. Kontrasten mellan de indiska sagogestalerna och herrar och damer från vår egen samtid och krets är litet besk att smälta. Men då nu vår tids societet ej passar att operiseras, *måste* ju hrr librettister från Indien hemta nödigt operastoff, kompositören orientalisk kulör. Märkvärdigt är dock, att vår tids på ämnen så strandsatta kompositörer ej taga Indien helt och hållet, och ej blott några ingredienser som Délibes här, eller Auber (le Dieu et la Bayadère, le Premier jour du Bonheur) eller Adam (Si j'étais roi!) eller Halévy och — Hallström (Jaguarita l'Indienne). Richard Wagner sades vara betänkt på att efter Parcifal öfverge de germaniska folksagorna och egna sig åt sanskritlitteraturens briljanta hjeltar och hjeltinnor, hvartill han nog varit rätte mannen. Men han dog, och ingen annan tycks vara född dertill.

Körerna spela ingen stor sol i op. Lakmé. De nämnvärda finnas i andra akten, att börja med torgscenen, som dock ej kan jämföras med Bizets hos oss tyvärr uteslutna, på hvilken den synes vara i hög grad kalkylerad. Första motivet är godt, men kontramotivet och utläggningen sakna tändande esprit. Deremot är den lilla hämndkören med Nicalanthas solo ett lyckadt stycke, der musiken slipar dolkarne, som gnistra likt eldtungor i mörkret och der religionsfanatismen fått ett intensivt, glödande och mördande

uttryck. Gudabildsprocessionen företogs under det karakterstiska motiv, som inleder den lilla Ouverturen, hvilken har sina melodier ur operan och sin orkestration från — David, särdeles violinernas ideliga qvarstående på samma i oändlighet upprepade ton, som bekant Davids ökenmotiv och af honom i *Le Désert* användt med stor poetisk åskådlighet.

Det descriptiva elementet innehåller i op. *Lakmé* äfven balettmusik. Man känner *Délibes* balettmusik. Han är ej så stor melodist i genren som *Auber* eller *Meyerbeer*, men han har rytmen på sina fem fingrar och orkestern på sina tio. Låt vara, att finesserna stundom öfvergå till det hyper-eleganta, men onekligt är det, att *pièces de ballet*, sådana som »*Coppelia*» och »*Sybia*» erbjuda, stå unika i sitt slag. Äfven *Lakmé* innehåller vackra prof på denna *Délibes* stora förmåga, som in nuce manifesterar sitt orkesterherravälde i den lilla poetiskt underbara melodramen, helt få instrument, helt få takter, men hur egendomligt fint, hur rörande hängifvet och vekt! Det skildrar en (måhända förälskad) stackars svart slaf, som vill gå i döden för sin unga sköna herskarinnas kärlek — till en hvit.

Med *Alis* melodram äro vi inne på orkesterområdet, som af *Délibes* behandlas med denna nästan öfversträngdt fina elegans, som vi ofvan betonat och hvori han som alla den yngre franska skolans koryféer excellerar, *Massenet*, *Saint-Saëns*, *Lalo*, *Vidor*, *Guiraud*, *Joncières*, och uppslaget nog skedt genom *Thomas* samt *Berlioz*' hvar till återupplifvande efter många års skamlig glömska. I *Lakmé* vandrar *Délibes* naturligtvis därjemte äfven med sin orkester i Davids fotspår. Vi ha redan betonat ett bevis derpå; fler kunde anföras, men han håller sig mest inom sina kamraters sfer, hvad klangfärger och klangmedel angår, hvilka stundom borde vara mer orientalistiskt stilenliga. Detta egnar sig dock ej så bra för *Délibes* orkester, som helst vill vara idel silkessammet, idel mjukhet och sötma och som aldrig skulle kunnat åstadkomma de raffinerade och slagfärdiga orkester effekterna i en annan det nya musikaliska Frankrikes orientoperor, *Massenet*'s oförtjent bortglömda »*Roi de Lahore*», som 1877 med *Lasalle*, *Salomon*, *Gailhard* och mademoiselle de *Resalér* i hufvudrollerna upptogs på *Grand Opéra* och blef »*expositionsopera*» året derpå.

Om libretton ha i Stockholm de mest skilda åsigtger urladdat sig. *En* har blifvit poetiskt stämd efter dess genomläsning, en annan förklarar den obarmhertigt för genomusel o. s. v. Sanningen ligger midt emellan. På franska har den många fina lyriska bitar, men på svenska ha dessa förlorat mycket af sin charme, och det måste förlåtas öfversättaren i betraktande af omöjligheten att ge en motsvarande svensk tolkning, därtill lämpad efter musiken. Att handlingen i operan är för tunn och måst utfyllas med främmande episoder är vanligt med operalibretter och knappast ett fel, då man tänker på den descriptiva musikens betydelse, om ock naturligtvis det minskar en operas intresse som drama i sträng mening, men som drama i sträng mening bör en opera ej tagas, hvartill man i våra dagar tycks fått fallenhet. Dermed vilja vi dock ej fördölja, att herrar Gondinet och Gille på det hela taget ej ha allt för stor heder af sitt arbete. Äfven öfversättningen (af hr Wallmark) kunde vara bättre. Bland annat ligger den ej nog praktiskt för rösterna, lika litet som flertalet af de Hedbergska, hvilka de Wallmarkska dock pläga öfverträffa i witzig fyndighet. Till sådant ger dock op. *Lakmé* mången anledning; guvernanten kunde hr Wallmark dock på eget bevåg ha gjort litet roligare, det hade behöfts, och litet mindre operanötta fraser hade det väl ej varit hela världen att här och der hitta på. Lyckade ställen saknas dock icke, såsom att vänta var af en så rutinerad arbetare i facket. Dit räkna vi bl. a. lotusduon, denna lilla fina musikaliska kamé, som rättvisst blifvit kallad »un amour de rythme» och Nicalanthes pathetiska stancer »Car je veux retrouver ton sourire», en i den indiska öfversteprestens mun mycket gallisk melodi, men i och för sig rik på ädel känsla, melodien dessutom mindre kokett än vanligt i sådana franska elegiska stycken, med hvilka särdeles barytonrösten hugnas. (Se Gounod: *Polyeuctes*, *Tribut de Zamora*, Thomas: *Mignon*, *Hamlet*, *Fransoive*, *Paladilhe*: *Patrie* o. s. v.)

Angående utförandet må först ånyo beklagas förlusten af Mathilda Grabow, som åt *Lakmé*s hela person ej mindre än åt de yttre fordringarne kunnat gifva en så glödande och poetisk relief. Då denna saknade konstnärinna icke längre fanns att tillgå, blef det vederbörandes omsorg att i första rummet leta efter en hög koloraturröst. Någon sådan fanns ej annat än i en debutantstrupe, men en debutant,

som lyckligtvis gjort sina studier utomlands och därstädes äfven gjort sig förtrogen med denna operas titelparti. Alltså förekom det mycket ovanliga, att en alldeles obekant debutant creerade en titelrol vid en première af en nästan lika okänd opera.

Fröken *Märta Petrini* eger en hög, ljus lätt sopran af väklingande ungdomlig metall samt därtill en högst aktning svärd utbildning som sångerska. Hennes röst eger ej all den kraft, som Lakmés parti kräfvär, men hennes föredrag bemantlar denna svaghet så långt som möjligt. Förvånande är det välde hon redan ernått öfver sitt höga register, hvars toner hon oftast ansätter synnerligen behagfullt och distingueradt. Hennes område går ända upp till trestrukna E, och att hon för uppnående af klang på dessa höjder gapar högst betydligt, är alldeles oeftergifligt och bör i denna egenskap ej föranleda klander, hvartill en svensk publik har så lätt, hvars medlemmar, då de sjunga äro så rädda att öppna munnen, att deras ofta vackra stämmor på det viset aldrig komma till sin rätt hvarken med afseende på volym eller höjd. Angående fröken Petrinis mekaniska färdighet ger Lakmés parti mest tillfälle att konstatera hennes välgjorda staccati giss — ciss, hvaremot hon utelemnar åtskilliga legatopassager, dem van Zandt icke underlät. För mer dramatiska effekter saknar rösten mærg, dess art tyckes dessutom hänvisa egarrinnan till speloperan och dess ljusare dagar. Den fördelaktiga utländska metoden spåras i mer än ett fall, särdeles i sista akten, där fröken P. öfverraskade med färgnyanser, hvarmed våra sångerskor ej alls bortskämma oss. Den annars oftast ljusa rösten är ej af natur att lifligt teckna Lakmés själslif, och sjelfva sängen antog endast undantagvis den glöd, som partiet kräfvär. Detta sammanhängande väl med den dramatiska prestationen, som ej var lika tillfredsställande som den lyriska. Frk. Petrini är till sitt yttre en präktig teaterapparition, en syperb hjeltinna i Aubers m. fl. komiska operor, men någon indisk prestinna är hon ej. Om man erinrar sig fröken Lunds *Djelma* i op. »Lyckodagen» (å N. T.) får man en föreställning om hur en indisk flicka skall se ut. Något liknande skulle också Mathilda Grabow blifvit. Denna olämpliga apparition förbättrades ej af en mimik, hvars genomgående grunddrag utgjordes af ett i Aubers hjeltinnepartin passande ansigtsuttryck, ett intelligent små-

slugt leende på läppar och i ögon. Särdeles för bittrare känslor vägrade detta ansigte allt uttryck. Plastiken var ämnad att lyckas, hvilket mer blifvit fallet om materialet varit tacksammare. De indiska qvinnornas mjuka, nästan ledlösa vågiga rörelser äro ej ens för lyckligare utrustade vesterländska qvinnor lätta att efterbilda. Vid de senare representationerna inskränkte frk. P. motiveradt några armrörelser, som vid de första föreställningarne gjorde alltför mycket hennes för rolen ofördelaktiga armar och händer uppmärksammade.

Hr *Ödmans* talang och popularitet behöfdes för att försäkra »Lakmé» om publikens gunst. Detta faktum får väl sålunda afväpna invändningen, att rolen som sångparti bättre legat för hr Strandberg. Särskildt vid andra föreställningen sprang detta i dagen, då hr Ödman mer än vanligt sammanblandade de två stilarne: heroism och lyrik. Med afseende på den tydliga förkärlek hr Ö. har att i sina lyriska partier introducera heroiska moment, kan det med skäl tillrådas, att hr Ö. verkligen får uppträda i ett hjelteparti, ej i Wagnerstil, men i Meyerbeers med kosmopolitiska och lättare tillegnade första tenorskapelser. Vid de senare föreställningarne af »Lakmé» har hr Ö. modererat sin duettsekundering, som i början var ej litet otillfredsställande, och äfven i solonumren bättre tillgodosett sin sköna röst. Spelet visar den sedan Köpenhamsejouren alltmer tilltagande vakenheten.

Hr *Linden* framställer en engelsk löjtnant vid namn Frédéric (!) och vandrar liksom kamraten Gérald-Odman omkring under tropikernas glödande sommarsol i engelsk vinteruniform till förmån för känslorna hos Stockholms sköna damer. Denna märkliga frusenhet à part, är hr I. mycket frisk och rask i sitt lilla parti och får mottaga till belöning därför ett litet näpet indirekt frieri af fröken *Jungstedt* i miss *Roses* skepelse, som är mycket lokaliseradt träffande brittisk. Äfven fru *W. Strandberg* ger en riktig yta åt den halfgamla och sippa engelska guvernanten, af hvars föga muntra parti hon gör allt tänkbart att få litet löje åstad. Hennes lilla mythologiska tête-à-tête med hr *Linden* kommer alltid munterheter att spela i salongen. Frk. *Karlsohn* har den otacksamma rolen att föreställa den blixtnabbt för några gamla hinduiska guldsmedsvaror förglömda fästmän, men som hon så länge, man ser henne i operan, vet

om ingenting, är hon glad och munter som vanligt och sjunger första stämman i ensemblenumren med klingande röst. Att trion i jagtkostym i tredje akten är utesluten, beröfvar väl åhörarne ett tillfälle att höra frk. *Karlsohns* m. fl. vackra röster, men måste med hänsyn till denna akts totalverkan anses välbetänkt.

Vår scens största röster ha ock tagits i anspråk för Lakmé. Så sjunger hr *Lundquist* Lakmés fader, den gamle öfverstepresten, och framför partiets glanspunkt, de ofvannämnda ass-dur-stancerna med stor hjertlighet. De sista föreställningarna har sången klingat mer matt, en följd sannolikt af indisposition. Spel och yttre stadfästa det goda intrycket af denna den värderade sångarens senaste creation.

Fru *Edling* har tagits i anspråk för slafvinnan Mallikas mycket lilla parti, något som ej skulle aflöpt utan klander mot teaterstyrelsen från vår sida, därest ej förhållandena dess värre gifvit styrelsen rätt. Det är beklagligt emellertid att en teaterstyrelse vid engagements uppgörelse ej skall vara mer klarsynt än att den engagerar en ung sångerska, som den sedan finner med sin fördel förenligt att använda så litet som möjligt. Äfven i Mallikas lilla parti visade frk. *Volf* sin sceniska olämplighet, sekunderade derjämte frk. *Petrini* på ett ganska förargelseväckande sätt. Vi beklaga och beundra fru *Edling*, som hvar afton måste anstränga sig på k. opera och ej ens får hvila dagen före den hon sjunger partier så stora som *Mignon* och *Alice*. Den egoistiske åhöraren kan dock ej undgå att glädjas öfver att höra fru *E.* äfven i denna opera, der hennes sköna röst och utmärkta sekundering framhäfver den charmanta lotus-duons alla behag.

Kör och orkester ha småningom kommit bättre underfund med hvarann än vid premieren. I orkestern förtjena särskildt träblåsinstrumentalisterne erkännande, ej minst piccolaflöjtens innehafvare. Ackompagnementet har varit tillfredsställande, hvilket är behagligt att få tala om.

Uppsättning och regie må lofordas. Processioner och ensemblescener gå med fart och naturtrohet. Baletterna bedra hr *Sjöblom*, de äro vackra och af indiskt temperament. Utförandet lemnar intet att önska. Dekorationerna förete en lyckad blandning af nytt och gammalt, undantagandes sista akten hvars annars vackra dekoration störes

af några skriande färgsammanstötningar af gamla och nya kulisser.

Med hänsyn till de tragiska öden som på k. svensk scen öfvergått Délibes förra här visade operor, gratulera vi uppriktigt teaterstyrelsen till den framgång, den vunnit och vinner med op. Lakmé, hvarom vi nu talat till punkt.

* * *

Reprisen af Fidelio visar att hr Nordquist framhärdar att erbjuda musikaliskt fullgod kost åt de få Stockholms musici och finare dilettanti, som infinna sig vid sådana estetiska galarepresentationer. Äfven fru *Östberg* förtjenar det lifligaste erkännande, som med fin smak valde Fidelios härliga parti till sin réentré å k. operan efter en tids beklaglig opasslighet, om ock det stora partiet visade sig något för ansträngande för en konvalescents krafter. Sin glanspunkt hade fru Ö. nu som förr i den stora arians återgifvande. där vi endast reservera oss mot sångerskans föredrag af g: dur-satsen i allegrot, hvilken ej gafs med den fina nyansering, som Beethoven påbjudit. Att fru Ö. i likhet med frk. Karlsohn (i Marcellinas aria) förändrat sin arias slutfall mot hvad edition Peters angifver, anse vi vara temligen likgiltigt, ehuru det icke förlupit oanmärkt af traditionens förespråkare, de äldre musikvännerna. Sången i andra akten tyckes oss nu lyckas fru Ö. bättre än förr, ehuru väl det dramatiska spelet där, trots sina onekliga förtjenster, ej kan sägas vara au niveau med rolens stora fordringar eller med hvad i detta fall för några decennier sedan å vår operascen presterades, detta sagdt med iakttagande af all opartiskhet och all rättvisa mot fru *Östberg*, hvars nitälskan för högre musik i mer än en musikväns omdöme numera utplånar hennes estetiskt mindre lofvärda operett-antecedentia. Må vara, att sångerskans naturel mera lämpar sig för semiserian och koloraturfacket, hennes högdramatiska partier i Fidelio och Don Juan skola alltid ihåggas med aktning och beundran.

Öfriga roller i operan gåfvos af deras förre framställare, bland hvilka hr *Strandberg* med sitt vackert gifna recitativ och adagio fortfarande tog hedersplatsen. De bägge ouverturerna gingo som alltid med stor omvårdnad, den der eget nog mindre syntes egnad operan i sin helhet. En

sådan kalabalik som den i sista finalen (i en Beethovens opera!) är en styggelse för Gud och människor. Slarf med klassikerna hörde till dem af den Edholmska regimens döds-synder (trots Norman), mot hvars gengångare man måste förklara *guerre à outrance!*

Det bör i sanning vara glädjande för hr F. A. Dahlgren, det ypperliga folkskådespelet »Vermländingarnes» vördnadsvärde författare, att se sin ingifvelses barn fortfarande omhuldade med sådant nit af vår främsta scen och dess artister, och fortfarande locka massor af åskådare, därutinnan särskildt ensamt i sitt slag bland alla svunna tiders svenska arbeten för scenen.

I år ha åtskilliga rolförändringar vidtagits, alla till arbetets fördel, till och med choristen hr Olsson som Löparnisse, en ganska rolig, måttfull realistisk framställning. Aldrig förr torde Annas rörande visor haft fördelen af en så praktfull stämman som den nyaste innehafvarinnans, fru *Edling*, hvilken också gifver partiet i dess helhet med det enkla trohertade behag, som är denna sångerskas kännemärke, både på scenen och i lifvet. Pigan Stina har i frk. *Jungstedt* fått den yppersta representant af detta parti, som är oss bekant, och hvars spel mot Pelle, Anders och Wilhelm hoppar och leker i yster skalkaktighet, för att ej tala om hennes »skabning» som tydligt predikar de Falherantziska visdomsorden »pigor äro folk också». Anders göres fortfarande af hr *Linden*, hvars förtjenster i denna rol fått en liten bismak af cirkuskomik, som ej verkar realistiskt. Vi medge dock, att slikt kan ju få passera i ett sådant gammalt idealt drama som detta, så mycket mer som dess effekt på en ärad publik icke kan bestridas.

Som Erik har en gengångare från fordom uppträdt — hr *Ödman!*

Hr Ö:s kända tjusta och tjusande damgarde är till karaktären otacksamt. Ej nöjdt med att se och höra sina tankars föremål hvar annan qväll fordrar det nu, att han skall — om ej sjunga — dock synas hvarje afton. Som mellanstick mellan Ödmanrepresentationerna har direktionen i sin oskuld gifvit Mignon (med hr Lundmark-Meister) — strax fordrar gardet i sitt organ (D. N.) hr Ö. som Meister. Man har vidare stuckit emellan med »Vermländingarne» (med hr Lundmark-Erik) — ny petition i D. N. om hr Ödman i den rolen. Och verkligen — hr Ödman har

haft artigheten hörsamma kallelsen, damerna ha sin pligt likmätigt befolkat salongen och varit betagna, åvägabragt den vanliga kurragömma leken i slutet under svaga, men sega och ändlösa handhopslagningar o. s. v.

Efter dessa faktas relaterande, nämna vi blott som vår fortfarande åsigt, att hr Strandbergs stämman ovedersägligen f. n. är den lämpligaste för Eriks folkvisor. Hr Ö:s röst klingade häri något hård, methoden hade väl däri sin del, men också rena smaklösheter förekommo, för vänande från detta håll. Så sjöng hr Ö. precis som hr Hagman stället »där vill jag somna in en gång och myllas i vermländska jorden» med det mest intensiva sforzando, ehuruval den mer heroiska timbren i företrädarens röst gjorde detta gravamen än mer bemärkt. Fordom utbredde hr Ö. sin vermländska i alla operor (särdeles Trollflöjten och kärleksdrycken voro olyckligt ute) men i denna rol, då den varit på sin plats — der visade hr Ö. alldeles oomtiveradt att han lärt sig fullgod stockholmska. Det var inte spirituellt.

Prisnedsättningen vid detta skådespels uppförande är ett glädjande försök att låta en större publik och en annan än den vanliga få njuta af en god och för sig passande teaterföreställning. Vi ifrågasätta nu, om icke flera sådana pjäser borde upptagas, som kunde härutinnan alternera med Dahlgrens stycke, t. ex. Tillfället gör tjufven, Nerkingarne, Den Ondes besegrare, Kronfogdarne o. s. v. Af den nuvarande personalen torde flere taga sig bra ut i denna repertoir, såsom fruarne Strandberg, Edling, fröknar Karlsohn, Jungstedt, hrr Lundmark, Rundberg, Linden, Grafström eller ungefär samtliga de i Vermländingarne uppträdande. Man kan åtminstone fundera på saken till dess stöket med julmaten inträffar.

* * *

»Mignon» är alltjämt en repertoiropera och förtjenar det ock, särdeles som titelrolen fortfarande har lyckan att tolkas af fru *Edling*, hos hvilken man vid hvarje nytt åhörande upptäcker nya förtjenster, så i dramatiskt som vokalt hänseende. Det samma kan dessvärre ej sägas om hennes medhjelpare, af hvilka fröken *Ek* icke passar för sin rol. I dramatiskt hänseende lyckas hon väl något bättre

än företrädarinnan, frk. Karlsohn, hvars friska röst och lätta koloratur hon deremot så godt som totalt saknar. Af alla k. operans damer lär väl ingen mer än fru Östberg numera kunna i alla hänseenden lemna en acceptabel Philine. Men som hon har sin repertoire för sig, har hon ej tid att uppträda i sådana roller som denna, en af dem, der fru Anna Strandberg — Bergmans bortgång från scenen gör sig bemärkt. Hr *Lundmark* har tagit sig orådet imitera ett af hr Ödmans fel, hjeltetenorisera i lyriska partier. Han sjunger sin Vilhelm för starkt och jämntjockt, utan dessa läckra och haft koketta nyanser, som Thomas' musik ej mindre än Délibes fordrar. Spelet bör deremot utan reservationer lofordas. Hr *Nygren* lider af samma fel som sin kamrat, sjunger denna musik ej nog smidigt. Däremot erbjuder han en god apparition och ett nobelt ehuru ej nog pathetiskt spel. Hr Lange var häri förträfflig. Fröken *Jungstedt* kunde kanske vara litet gladare i Fredriks rol, hvilken annars hör till de bäst utförda numren, så t. ex. återgifvandet af den insinuanta gavotten. Hr *Rundberg* har efter hr Linden fått Lairtes parti, hvarpå detta för-
lorat och Jarno, zigenarhöfdingen, spelas icke tillräckligt förfärligt af hr *Grafström*. Orkesterpartiet är tacksamt, men mycket ömtåligt. Så ofta som operan gifves borde detta gifvas förträffligt. Detta är också fallet, men icke alltid. Vår goda operaorkester bör icke hvila på sina rättvist eröfrade lagrar. De bli så tillskrynkade och platta att ingen mer kan se hvad det är för godt. Stå stark!

* * *

Hr Nordquists modiga och energiska natur tycks ha till devis: Ingen skam att bjuda till!

Det är därför han med Operans nuvarande resurser dristar gång efter annan försöka sig på den stora och ståtliga Grand Opéras i Paris lika stora och ståtliga repertoire med dess fasta stock af 4 Meyerbeer, 1 Rossini, 1 Auber, 1 Halivy o. s. v.

Oförskräckt, trots op. Hugenotternas i sin helhet medelmåttiga utförande och framgång sistlidne vår, rycker hr N. f. n, an med denna operas äldre broder »Robert djefvulen», eller som öfversättaren Bernhard Crusell med modesti titulerade »Robert le Diable», »Robert af Normandie».

Af alla jordens kompositörer torde berlinaren Jakob Meyer Beer (italiserad Giacomo Meyerbeer) ha varit den slugaste, den som mest kunnat göra skäl för yankeebenämningen »a smart man». Eller behöfs det ej slughet, mycken slughet för en *berlinare* att i *Paris* skörda sitt lifs största framgångar, af *Paris* uppsättas på ärans piedestal inför all verlden, af *Paris* ännu många år efter döden vara hyllad och ärad som på intet annat ställe i hela verlden, af *Paris*, detta för fremlingar inom konsten så otillgängliga *Paris*! Och en tysk, en jude, en *berlinare*!

Meyerbeers bana gick dock ej direkt med kurirtåg Berlin—Paris. Långt derifrån! Den gick dit via Italien och resan upptog tio år. Liksom Weber elev af Vogler, lyckades Meyerbeer dock ej så väl som denna sin kamrat intaga läraren, ej heller draga så stor profit af hans lärdom. Meyerbeers första opera blef ett fiasco. Man tänke sig den äregirige judens känslor! Nej, det dugde sannerligen ej längre nöta bort sin tid hos Vogler och med Vogleroperor. Hör, hvilka toner söderifrån, hvilka siréntoner! Och hvilket namn på ryktets vingar! Gioachimo Rossini, Tancreds, Barberarens, Cendrillons, Gazza ladras lyckliga, firade, tillbedde mästro! Tiden var i Rossinis våld, den som vill smeka tiden, *göra lycka* — till Italien!

Med den beundransvärda assimilationslätthet och lokaliseringsstalang, som är Israëls barns arfvedel i alla land, satte sig Meyerbeer genast efter endast ett par åhöranden af de nyaste Rossinistykkena in i mästrons manér. Och nu farväl gamla pappa Vogler med dina ärevärdiga melodier, dina snäfva harmonier, din stränga kontrapunkt! Fram med Pesarosvanens insmiekrande melodier, kittlande orkesterbuller och doftande koloraturblomster!

Meyerbeer försökte till och med öfverbjuda Rossini i allt detta och hopade i några operor fioriturerna så lasstals att t. o. m. Rossini fann det vara för mycket blommor, Rossini som just då i början af 20:talet började gifva sin stil en mer dramatisk och sofrad hållning, hvilket trots den ännu frodiga koloraturblomstringen märkes i mästarens ståtliga opera »Semiramis», Rossinis sista arbete för Italien, som i början ansåg operan för komplicerad, för — lärd.

Äfven Meyerbeer hade några år förut för Torino komponerat en »Semiramis» (till Metastours librett), men den höll sig ej länge uppe. Bättre gick det med »Emma di

Risburgs» och »Margherita di Angiu», två operor i mycket lydig Rossinikostym, af hvilka den senare fick äran af europeisk turné och först gjorde kompositörens namn mer bekant, efter att i Milano vid premiären haft stor succès, creerad af den berömda Tachinardi och den ej mindre celebra Rosa Mariani. I denna opera spårar man trots mycken banalitet och ymniga »läsefrukter» kompositörens geni, som än tydligare framglintar i den för Fenice-Operan i Venezia 1824 skrifna »Crociati in Egitto».

Emellertid hade Meyerbeers vänner hemma i Tyskland blifvit oroliga öfver hans långvariga Rossiniserande och de ej mindre än sex operor, som däraf blifvit följden. Hans ungdoms vän Weber skref till honom ett mycket varnande, delvis straffande bref. Meyerbeer blef nu ledsn, och — Rossini började bli stor i Paris. Alltså — dit!

Början der var ej lofvande. »Margherita», blifven »Marguerite», gjorde på den (f. t. musikaliska) Odéon fiasco under kompositörens eget befäl. Nu teg Meyerbeer, såg tiden an, lurade på revanche.

Men han sof ej. Tvärtom, han såg Rossini förfranska sina italienska operor på Grand Opéra med stor succès, han såg Auber inviga den stora operastilens modernisering med Den Stumma, han såg snilleverket Tell (af Rossini) idiotiskt missförstås och förkastas af den stundom mer än egna pariserpubliken och han planerade sin hämnd, ifrigt studerande Tell och Den Stumma. Nu gälde det att få en librett, en uppseendeväckande librett. Eugène Scribe åtog sig beställningen och levererade ett hyperromantiskt potpourri med tusentals bjerta och grella effekter. Meyerbeer mediterade, imiterade, kompulerade — komponerade.

Nu hade han fått *sin* stil: en sammansmältning af den tyska lärdomen, den italienska sinligheten, den franska slagfärdigheten. Denna stil kan väl anses som ingen stil alls, men orättvisst torde vara att ej anse det denna sammansmältning lyckats i flera fall än den misslyckats. Men den har fall, där den misslyckats, och misslyckats grundligt, men på grund deraf bör man ej utdöma musiken i sin helhet.

I »Robert» märker man lätt Meyerbeers fruktan för att ånyo undergå »Margaretas» öde. Han ödmjucar sig i denna opera för publikens smak mer än sedan, *litet* kurtisör var Meyerbeer alltid, han var ju ock jude, men mest i

Robert. I Rossinis Comte Ory hade en dryckeskör gjort största lyckan. Bachanaler voro på modet — jag menar musikaliskt och med en bachanal hoppas Meyerbeer operans inledning må vara räddad. Han har sökt göra sitt bästa, bachanalen slog an, blef populär, men fick aldrig samma anseende som Rossinis förtrollande kör. Också här i Stockholm har kören ur Robert blifvit populär. Senast i somras hörde jag ute i skärgården tvenne unga män på 13—15 år gasta denna kör, under det de rodde ut att fiska: »Åt vin, åt spel, och åt det täcka könet jag egnar mina dar». En liten musikalisk gosse i grannvillan befanns sedan ha lärt sig melodien och föredrog inför mormor och andra gamla tanter (kanske ur federationen) en vacker dag följande:

»Å vin, å 'pel, å, å de' tätta sönet
Å vin, å 'pel jad ednar mina dal».

* * *

Meyerbeer var dock rädd att alltför mycket låna sitt öra åt Rossini ty — Tell hade ingen lycka gjort vid sin premiére. Men det hade »Den Stumma» däremot, alltså — plockom Auber! Auber hade introducerat sin prinsessa med en koloraturaria, nåväl görom likaledes, koloratur åt Isabella, andante och allegro och damkör. I fjerde akten gjorde Auber sin lyriska furstinna mer dramatisk, lät henne krypa på golfvet med en Nåd-aria dedicerad Tenella på sina sköna läppar. Nåväl, görom likaså och uppjudom all vår talang. Detta lyckades också Meyerbeer, som nu lyckades öfverträffa Aubers nådaria och nästan sig sjelf på köpet. Isabellas nådaria skall alltid räknas till ej blott Meyerbeers utan hela operalitteraturens skönaste smycken. Men Aubers slummeraria, som gjort sådan lycka! För den kunde Meyerbeer ej sofva. Öfverträffom äfven den! Men det — misslyckades. Trots hvarjehanda likheter tänker ingen på Roberts lilla sång, under det Masaniellos »Hugsvalan för dem som lida» ännu hänför verlden. Samma missöde hade den stora mansduon, ämnad att öfverglänsa den ryktbara patriotduon mellan Massaniello och Pietro, trots den nästan vansinniga bravur Meyerbeer utvecklar och fordrar af sin hjelte, som här skall prestera det otroliga, ett heroiskt Ciss³ (!) koloraturer, drillar, uthållande höga

toner o. s. v. Endast Duprez har kunnat göra detta korrekt (en liten tid), sjelfva Nounit, annars den förste och bäste Robert, mäktade det ej.

En *preghiera* fick ej heller fattas, hade icke kanske Auber gjort stor lycka med en sådan i *Den Stumma*? Men här skulle första tenoren och il basso profundo ej slafviskt biträda i resp. körstämmor, här skulle de fristående briljera, den ena knipa sitt höga C, den andra sitt låga F. o. s. v. Denna komposition lyckades. En vacker melodi understödes af en fint arbetad harmoni och nobel rytm, solister-nas inlägg äro ädla och effektfulla. Härmed hade nu »*Den Stumma*» genomgåts. I »*Tell*» fanns en kärleksduett, som Meyerbeer derpå erinrade sig, ett *amoroso* och ett *eroico*, bägge med koloratur. *Voyons!* Roberts och Isabellas koloraturduett kom sålunda till stånd, ett *chevalereskt*, smekande lätt behagsjukt *andantino* med ett blänkande fyrverkeri af *duovokaliser* i slutet samt ett krigiskt briljerande *allegro con spirito* med koketta kromatiska imitationspassager och rätt mycken ridderlig bravur öfver det hela. Ur *Tell* togs också, beklagligen not för not, Roberts tirad om *Rosaliaqvisten* midt i 3:dje aktens recitativ, en ädel ridderlig melodi, hvartill originalorden i *Tell* lyda: *O Ciel, tu sais si Mathilde m'est chère*».

Suum cuique. Efter att sålunda ha kikad in (litet smått indelikat) bland den Meyerberska musikens kulisser, så görom rättvisa åt det myckna goda, hvarmed Meyerbeer sjelf riktat den dramatiska musiken. Vi ha redan nämnt, att han skrifvit många stilfulla nummer, der hans egendomliga stil korrekt och klart utvecklar sig. Meyerbeers preludier som ersätta *ouverturen*, utmärka sig alla för konstnärligt populariserad vetenskaplighet, så ock det till Robert med dess magnifika besvärjelsethema och dess lika lärda som klara *koutrapunktiska* behandling. Réentrén i slutet af motivet för full orkester forte fortissimo är ett genidrag, som imitatorum pecus, af hvilka Meyerbeer egt flera och otacksammare (Wagner t. ex.) än de flesta, icke försummat tillegna sig bland otaliga andra annekterade saker, *nemesis divina* för Meyerbeer, som sjelf dock aldrig gått så långt och okritiskt till våga. Melodiska glansperlor af ganska originel affattning finnas i stort antal. *Alices Edurromans* är innerlig och rörande, dess harmonier särdeles veka och inträngande. *Siciliennen* har nu blifvit utnött som de flesta

mycket populära sånger, men för en frisk, stark och böjlig hög tenor är den ännu i dag en verklig skatt (t. ex. Mirzinski, Sylva, Wachtel, Bötel, Jean de Reszhé). Arnoldson har varit den ende, som hos oss fullt gått ut med detta nummers alla fordringar. Populära äro ock Alices kupletter, hvilkas idylliska ton fått stå modell till så många plagiat. Dess sceniska inflickande röjer redan den rutinerade effekt-kännaren. Melodiken i Robert störes något af de dansrhytmer, som Meyerbeer sedan snart nog bortlade men hvilka han, tänkande på Aubers framgång med detta medel, icke vågade uraklåta att anlita för sitt debut- och prof-arbete inför parisarne. Så är t. ex. demonernas berömda kör och den dramatiska spelfinalen kalkylerad på valsmusik, hvilket dock ej hindrar åtminstone finalens sceniska effekt. Demonernas kör föreföll däremot med rätta Weber löjlig, han som i Friskyttan skapat mästerverk i denna hemska branchen. En lyckad demonisk ton genomgår däremot 3:dje finalen, ehuru skilnaden mellan Webers mer idealiska och Meyerbeers mer realistiska demonik äfven här gör sig gällande. Ett snillrikt ställe af gripande sann effekt är stället »dömd till eviga qual ock jag» med dess rent oratoriska höghet. Mästerligt fotograferar musiken sedan ljusgubbarne öfver grafvarne, mästerligt ock nunnornas uppväckande och hemska procession. Af denna sorgmarsch ha sedan både Wagner och Gounod sett sig till godo, särdeles den senare vid sina kända sluteffekter. Balettfinalen därpå är öfverträfflig i omväxlande åskådighet, bachanalens satyrgeckel och hetärska yrsel, spel-ballabilets mer graciösa och beräknande ton med sina afmätt hoppande staccati, men främst älskogsdansen med dess förtrollande violoncellsolo (där man hos oss ej glömmar Fritz Söderman) och behagsjukt frestande hållning i sin helhet. Fjerde akten inledes af en sirlig, något precios kör och avslutas af den stormande, förträffligt arbetade finalen: »Nu med hast etc.» I dramatisk liflighet öfverträffar den andra akten, som är af öfvervägande konserterande innehåll, ehuru skrifven med praktfulla färger och storslagna konturer. En ful fläck finns där, tyvärr öppnar den ock akten, nämligen Isabellas första andantino. Något så odramatiskt har knappast Donizetti skrifvit och något så omelodiskt ingen italienare. Detta andantino kunde gerna strykas och akten inledas af de unga flickornas behagliga h:darkör. Koloraturkabalettan försvarar sin plats och är

charmant instrumenterad. Femte akten öppnas af en högtidlig och storartad munk-kör, hos oss vanligen utesluten. Efter den ofvannämnda bönen kommer ett af operans glansmoment, den stora trion, som trots den dåliga figurhjelten där som flerstädes gör, ej kan undgå att gripa och röra på grund af det sätt, hvarpå Bertram och Alice här äro tecknade. Deras kamp när stundom sublim verkan och avslutar värdigt detta gigantiska arbete, som alla anmärkingar till trots dock ännu har stor lifskraft och fullständigt berättigande på en god operarepertoir.

Hos oss saknas numera många faktorer för ett korrekt framförande af Pariseroperans repertoire. Uteslutningarne äro ock här, som i Tell och Hugenotterna, många och långa. Tredje akten ges nästan mest helt, undantagande bravurduon, som är sin kos. Afven koloraturduon i andra akten är sin kos, hvilket var väl för Robert men illa för Isabella och publiken. Att en mängd körer uteslutits eller förkortats, var ledsamt, men på samma gång angenämt, ty man måste tänka på vår körs numerär och slitna karlröster. De förtjusande koketta danserna i andra akten uteslötos med anledning af balettkårens kända beskaffenhet: de få flickorna måste spara sig till nunne-diablerierna i tredje akten. Operan var temligen ofärdig vid reprisens premiére, ackompagnementet groft och inkorrekt, kör och orkester i lufven på hvarandra flera gånger, särdeles i 4:de akten, där en orkesteranförare torde knackat af — vid en repetition, sådana som man fordom afsåg med det ordet, öfning utan betalande åhörare.

Solisternas prestationer voro af olika värde.

Hr *Lundmark* är i intet fall vuxen hjeltepartier i de historiska operorna. Hans *métier* är den komiska operans. Då hr *Ödman* varit hindrad af *Lakmé*, hade man bort leta reda på hr *Sellman*, hvars verksamhet vid k. operan nästan tycks upphörd år 1890. Sedan hr *Lundmark* sjöng hr *Lohengrin* har hans stämma öfver f ej fått den nödvändiga intensitet, som hjelteroler där kräfva och hans figur har också sedan dess blifvit mer omöjlig för seriös operaplastik, hvaraf nu icke mycket sågs. Nyanserna voro ej många, särdeles bönen framgormades utan en gnista finhet. Ej heller första akten fick den elasticitet, som der tarivas. Detta användande af en sångare hedrar ej vederbörandes skarpblick. — Fru *Östberg* hjälpte ej upp *Isabellas*

första omöjliga sång, der föredraget var lika odramatiskt som kompositionen. Allegrot gafs deremot med stor förtjenst, de svåra triol- och ackord-passagera svingade sig ut öfver rampen med mycken klarhet och precision, om ock ej så briljant, som i Louise Michaëlis sång fordomsdags. Fru Ö. förde sig väl och sjöng finalen med värdighet och färdighet. Nåd-arian fick väl ej Grabows passionerade accenter, men gafs med känsla och elegans, hela akten lyckades för resten bra. Den stora acapellatrion fordrar större röster än hr Lundmarks, fru Edlings och hr Sellergrens. Fru *Edlings* mezzosopran förstår dock fortfarande att reda sig väl i Alices höga sopranparti, hvars dramatiska tragik visserligen ej lämpar sig för den värderade konstnärinnan, som dock äfven härutinnan med sin osvikliga rutin och sin omedelbarhet förstår att finna sig till rätta. Hr *Sellergrens* röst skulle med annan uppfostran ypperligt gått ut med Bertrams fordrande parti, nu blef det endast något så när. Apparitionen öfverträffade Willmans, i öfrigt förblef denne senares mästerliga demon ofördunklad. Hr *Strandberg* sjöng balladen temligen väl, men börs-duon bättre, denna mästerligt komiska komposition, visande Meyerbeers snille äfven för operacomique. Frk. *Flamand* var en ypperlig Helena, hvartill hennes yttre särdeles väl lämpar sig, hennes dans likaså med dess intagande blandning af värdighet, nobless och graciös elegans. Hon sekunderades väl af sina nunnor.

»Robert» har, trots utförandets brister och vissa pressorgans anathemata, äfven vid denna repris vunnit allmänhetens välbehag.

* * *

Konsertersäsongen 1890 inleddes af k. hofkapellet med en symfonikonsert, upptagande bl. a. en symfoni af Haydn, om hvilken efteråt grälades förskräckligt i tidningarne, och Bizets suite I Rom; den hr A. H. i tidn. V. L. fränkände allt värde, hvilket ådrog honom en välförtjent aga af ingen mindre än k. operadirektören sjelf, som dermed förde civilisationens talan.

Andra symfonikonserten hade sitt främsta intresse af hofkapellmästare J. Dentes prisbelönda D:molls:symfoni. Arbetet inleddes af ett svärmiskt andante öfvergående till det s. k. »första allegrot», en behaglig ehuru mindre betydan-

sats. Men kompositionen stiger sedan sats efter sats i värde och intresse. N:o 2 utgöres af ett scherzo, der framförallt rytmen är utmärkt lyckligt funnen, men också melodien frisk och glad, om också något för reserverad för ett scherzo. Orkestreringen är fin och sofrad, afskyende alla skriande clown-effekter, hvarpå nyare symfonier scherziska pläga ockra. Nobless är ett kännetecknande drag hos hr Dentés liksom hos Ludvig Normans kompositioner. En ädel och rörande ton genomgår tredje satsen med dess månggång kyrkliga harmonier, dess fina fördelning af stråk- och blås-styrkan, dess visserligen på förhand anade men onekligen delikata och poesirika slutfall. Slutsatsen tyckes oss icke fullt gå upp mot denna sistnämnda andantesats, men så måste denna sägas höra till det bästa, svensk symfonikonst alstrat. Hr Dente anförde sjelf hofkapellet, som i denna symfoni gjorde sitt bästa, och rönt välförtjent stor framgång hos konsertpubliken.

Några entremets serverades derpå af hrr Neruda och Lundquist. Den förre spelade med vanlig ovanlig talang en stor konsert med orkester af egen komposition, hvars innehåll dock icke stod i något rimligt förhållande till den måttlöst tilltagna ramen. Den senare sjöng de svenska balladernas krona, den gudomliga Södermans Tannhäuser, med sedan gammalt erkänt mästernskap. En finare nyantering af lentosatsen hade dock varit behöflig, så som detta ställe förr sjöngs af den i röstväg som bekant vida underlägsne hr Arlberg, hvilken nu från sin fauteuil d'orchestre generöst applåderade sin konstnärlige arftagare. On n'aime pas son successeur, heter det. Men — när denne successeur är C. F. Lundquist . . .

Fyra fem frenetiska inropningar lönade hr L:s möda. Mindre bifall helsade programmets slutnummer, Tschaikowskys g:molsymfoni. När nu denne komponist skulle såsom symfoniker presenteras för vår publik, borde man i alla parters intresse valt en mera betydande symfonisk dikt af kompositören än detta delvis mycket omogna och mot slutet rent af konfyra ungdomsarbete. Den ryska symfonilitteraturen har dessutom mer framstående symfonister än T. och vi erinra särskildt om Rubinsteins Symphonie dramatique, som oaktadt fjolårets s. k. Rubinsteinskonsert ej ännu hos oss kommit till uppförande. Hofkapellet syntes föga intresserade af T:s rhapsodiska ungdomsfantasier och spelade

på ett sätt, som rönt obehaglig uppmärksamhet i pressen. Vi lemna detta derhän och fästa oss vid något viktigare, nemligen det bristande herravälde, som hr Nordquist i mellannumren visade öfver en olydig orkester. Detta är långt värre än att en symfoni brakar i sär på grund af för liten öfning. Detta är en principfråga af största betydelse. Skall icke en anförare ha sin orkester så mycket under sin lydno att han kan bestämma nyanserna, få fram ett pianissimo t. ex. vid behof? Skola två sådana kapaciteter som Conrad Nordquist och Franz Neruda vara tvungna att rätta den ena sitt anförande, den andra sitt spel efter hrr orkester-tyranners godtycke? Detta är ju den upp och nervända verlden. Med undantag af första numret var denna symfonikonsert sådan att orkestern har stort behof af sitt gamla anseende för att ej mista sin rangplats.

20 febr. 1890.

Från parkett.

Den närmaste öfersigtstiden skulle kunna kallas de svenska originalens period, åtminstone i numerärt hänseende, ty det är summa tre: *Fredins* »Biltog», *Wahlenberg-Kjerrmans* »På vakt» och *Geijerstams* »Aldrig i lifvet». De båda förstnämnda spelas ej längre, men finnas i tryck, det sistnämnda stycket är visserligen ännu ej tryckt, men spelas desto mera, och i följd af dessa omständigheter kan väl innehållet i alla tre pjeserna antagas tillräckligt bekant.

»På vakt», som uppfördes på måndagen, tycktes nästan ha tagit för sig alldeles för mycket af det förråd af hänförelse och välvilja, som finnes hos en kritiker, så att Biltog, som kom på onsdagen, måhända fick något sitta emellan, ty dess fel observerades och framhöllos relativt sedt kanske något för bjärt. Såsom *litterärt* opus var det visserligen ej så förtjenstfullt, bristen på enhet, koncentrerings och originalitet föll ju för lätt i ögonen, men det är ondt om verkligt originelle pjesförfattare, vare sig svenske eller utländske. Såsom folkskådespel, och till det tycktes det delvis vara afsedt, skulle det, nota bene *ordentligt* inöfvadt och speladt, bort blifva mera långlifvadt och intaga en mera beaktad plats. Obestridligen var det på flera ställen fläktar af verklig poetisk stämning, och så vidt man utan särskilda studier kan se, vill det synas som om äfven tids- och lokalfärgen flerstädes vore lyckligt återgifven.

Men spelet, det var bedröfligt och det var det, som gjorde styckets olycka på Svenska teatern.

Och förmådde ej premiärspänningen ge spelet mera kläm och färg än t. ex. vid fjerde representationen, så voro tidningarna bra beskedliga i formuleringen af sitt nästan enhälliga ogillande af återgifvandet. Det är sällan man på länge sett vid någon hufvudstadsscen ett så pass spelbart stycke ges så utan sinne och uppfattning för de resp. uppgifternas innehåll. Skulden härför ligger naturligtvis i främsta rummet hos den som ledt inöfningen och som antingen icke gett sig

tid eller haft förstånd att skaffa sig sjelf nödig uppfattning och sedan inverka ledande och uppryckande på rollinnehafvarne. Värst var det på kvinnsidan, där ock flertalet viktiga roller befunno sig. Kortast sammanfattadt var intrycket af fru Dorschs spel ungefär följande: i de första tablåerna var det, som om det gält någon större eller mindre familjetillställning med utklädsel, hvarvid en Delsbodrägt slumpat till att bli den kostym som valts; hvad som skulle väcka illusion om bondflicka var något som hade stark påminnelse om när man ser artister eller statister vid operan spela bondfolk. För öfrigt lade icke spelet något större hinder i vägen, om man velat tro att det var något vanligt tyskt stycke det gält. Brudklädseltablån gjordes särskildt med orätt uppfattning; hvad som där skulle verka allvarligt sades eller gjordes så, att det manade till löje, exempelvis sortien. Senare delen af pjesen blef spelet nog annorlunda, men det var fullt ut, om inte ännu mer »teater» med starka anfäktelser ibland af något hysteriskt, ibland af något *à la* dålig Hjärdis. Scenen med mannen i det nya hemmet gjordes dock lugnt och tillfredsställande. Genom sitt svåra deklamerande och predikande förstörde fru Gardt och en till teatern nyförvärfvad skådespelerska, fru Ljungqvist, två viktiga och tacksamma roller. Besättandet af den sista rollen var sceniskt otillåtligt, och det samma skulle nog kunna sägas äfven om andra roller. Fru Olsson står för stilla i utvecklingen af de goda eleanlagen; för att få något mera kläm i den tacksamma uppgiften hade väl ej kräfts svårare ansträngning. En god maskering och vissa goda moment i spelet kännetecknade hr Olsson i den manliga hufvudrollen, men det hela var för slappt och litet utarbetadt. På sina ställen var han alldeles för sentimental och Weltschmerz-kandidat i all allmänhet. I sin lilla roll var hr Lundberg kanske den bäste af alla, han var naturlig och bra, så snart han var lugn, men bara det blef tal om känsloutbrott, var det på tok. Hr Ranft hade figuren och kroppskrafterna för sig, men emot sig torrheten och stelheden i tal och spel. Mot de sceniska anordningarna kunde vara hvarjehanda att anmärka; så t. ex. gjorde sig festen i bröllopgården mycket slarfvigt.

Som debutarbete var »*På vakt*» helt visst ett mycket lofvande och godt och framgången hos kritiken sådan, att förf. har all anledning känna sig belåten, då hon väl fick allt det beröm hon borde få och kanske inte så litet till

ändå. I sitt föregående författarskap har hon med klok blick för riktningen och måttet af sina krafter valt ut åt sig ett område, där hon tycks vara bra hemmastadd och der hon rör sig med ledighet och en viss grad af talang. Från detta område, som kortast kanske kan kallas det kalkborgerliga hvardagslivets område, har hon ock valt ämnet för sitt dramatiska förstlingsarbete. I detta finnes en mycket naturligt hållen dialog och stycket förefaller i allmänhet fritt från banal teaterschablon och innehåller flera väl observerade och bra återgifna bidrag till teckningen af psykologien af unga flickor vid en viss ålder. Dess sceniska kortvarighet har man velat tillskrifva dels och i synnerhet den ouppfostrade Söderpubliken och dels spelet, och antagligt är att på Dramatiska teatern, dit det gärna för resten må komma, stycket skulle med en eller annan starkt personligen dragande artist gå vida längre. Men man har därvid varit något orättvis och förbiset ett par fel hos stycket, der närmaste förklaringen väl vore att söka. Det är för omständligt och långdraget, och man orkar sannerligen inte att sitta hela tre akter och intressera sig för i sig sjelfva så pass intresselösa personer.

Spelet var dråpligt af fru Caspér, hyggligt annars utom beträffande fröken Lundvalls och hr Pettersons roller. Fröken Gottschalks återgifvande af hufvudrollen var ett godt elevarbete, som tycktes vittna om nit och intresse från instruktörens sida.

Att svenska original och förstlingsförsök böra tagas under armarna är alltid önskligt, men en sådan nationel partiskhet bör i alla händelser beflita sig om konsekvens och inlägga mesta nitet, då det gäller stycken af verklig betydelse, stycken skrifna af snillen och kanske genom sitt innehåll mera behöfvande understöd än ofarliga hvardagspjeser. Egenomligt och betecknande är i detta hänseende, att just några af de kritici, som allra värst slogo på stora trumman för »På vakt» och esomoftast larma öfver publikens likgiltighet för inhemska pjeser, voro de, som för ett par år verksammast, för att inte säga försåtligast, bidrogo till att förkorta det Strindbergiska stycket Faderns sceniska existens. Men gudbevars, det gälde då för somliga att konsolidera positionen i tidningen, praktiskt begagna tillfället till en välgörande exorcism etc. etc.

För den, ibland hvars existensskällor literärt arbete ingår i någon nämnvärdare grad, är det antagligen omöjligt att iakttaga en fullständig objektivitet beträffande Geijerstams

sista pjes, enär han däri är en tolk af känslor, som säkerligen de flesta literatörer icke sällan delat. Literatörens ställning är ju i Sverige så föga lönande och så osäker, så nära intill randen af proletarietets afgrund, att litet hvar måste ha ett godt öga till de faktorer, hvilka man mer eller mindre befogadt vill ge skulden därför, och af den anledningen i högre grad än den vanliga publiken sentera dylika affärsuppgörelser i ironiens och skämtets form. Likaså fäster man sig då måhända mindre vid den kanske något öfverdrifna yrkes- eller skräkänsla, som understundom skyntar fram i stycket. Men i alla händelser vill det dock synas, som om stycket är sådant, att litet hvar måste känna sig både road — och det icke så litet — och intresserad af detsamma. Ur literär och rent teknisk synpunkt förefaller det ock vida förtjenstfullare och med mera omsorg utarbetadt än det precis i regeln varit fallet med förf:s föregående stycken, och ur många synpunkter sedt bör det ock därför, hvilket äfven väl kunde behövas, i afsevärd grad reparera förf:s föregående halfva eller hela nederlag, hvilka kommo något för tätt på hvarandra och i alltför hög grad tycktes bero på bristande sjelfkritik och omsorg. För vänner af det Geijerstamska författareskapet, är därför framgången med »Aldrig i lifvet» ett med glad förhoppning mottaget omen om, att det förtjenta anseende han eger som bokförfattare åtminstone ej skall spillas bort af den dramatiska författaren.

Från utförandet, som var hyggligt och jämt, är det enda verkligt minnesvärda hr Bergströms bokförläggare. Han var icke blott rolig, hvilket han nog mången gång oakadt all sin utpräglade stereotypet är, men denna gång var det något mer; det var en verkligt karakteristiskt utarbetad prestation, för hvilken han i högsta grad med författaren delar äran för styckets framgång.

Dramatiska teaterns ena nya program utgjordes af en verklig nyhet, »På nåd och onåd», komedi af den italienska författaren *Giuseppe Giacosa*. För vårt lands publik har författaren hittills endast varit känd genom några noveller, öfversatta i en och annan tidning och tidskrift. Såsom dramatisk förf. är han i sitt hemland högt uppburen, och både på vers och prosa har han skrivit flera fint poetiska pjeser, däribland särskildt nämnvärda tvänne i medeltiden spelande »leggende drammatiche», »Un trionfo d'amore» och »Una partita a scacchi». Det är kärlekens triumf han besjunger så väl i dessa som i

den nu här uppförda komedien, hvilken är förlagd till det moderna Italiens societetslif. För kärlekens allbetvingande kraft måste här rang och högmod, sårad manlig själfkänsla, kvinnlig mistrogenhet och den varmbloediga ungdomens lidelser gifva sig »på nåd och onåd». Den moderna italienska literaturen, såväl den dramatiska som roman- och novell-lituren, är otvetydigt underkastad stort inflytande af den samtida franska, men den förstår mycket ofta att behålla en ursprunglig känslornas glöd, en öfversvallande passion, som fångslar och rycker med, och utgör ett behagligt afbrott mot mondaint blaserad fransk skepticism eller nordisk högtidlighet och allvar. »På nåd och onåd», hvars ämne väl icke är fullt originelt, eger förutom mycket af denna sydländska glöd och färg äfven en fin dialog, som hvad de spirituella och roliga egenskaperna beträffar godt kan mäta sig med flera af senare årens här gifna och i det hänseendet lofordade franska pjäser, samt är skrifven med en stor virtuositet och innehåller många bravurscener och typiska roller, som gjorda med omsorg och talang äro mycket tacksamma.

Utförandet var synnerligen förtjenstfullt och tycktes som en helhet vara vida jämnare, än det på länge varit. I den kvinnliga hufvudrollen, svår, men tacksam, vann fru Fahlman åter igen en stor seger; det var kanske den största under hennes vistelse vid denna scen, där koteriberäkningar och afund gärna och på hvarjehanda sätt envist söka utestänga henne från den plats, hvartill hennes begåfning och arbete berättiga henne. Hon var ypperlig såsom den koketterande, blaserade, men slutligen af sin kärlek öfverväldigade verldsdamen. Spelet var icke blott varmt och intelligent, utan äfven lättare och smidigare, än eljest brukar vara fallet. I synnerhet gjordes utmärkt öfvergångarna från frivolitet och ytlighet till djupare känsla, och de starka utbrotten, där den klangfulla, väl skolade organen var både väl behöflig och väl använd, gjordes i allmänhet med en lidelse och glöd, som ryckte med. I den manliga hufvudrollen lät hr Skånberg sina ännu mest på elevens ståndpunkt befintliga anlag framträda i en öfverraskande fördelaktig dager. Det var energi och lidelse i spelet och intelligens och känsla i diktionen. Med ihärdigt arbete och ökad herravälde — hvilket i hög grad behöfs — öfver tal och kropp, bör han en gång i framtiden bli af god nytta för scenen, men ett vilkor derfor torde vara att han själf förstår att till sin rätta halt reducera de energiska,

omåttliga reklamer, som nu på senare tider, fastän emanerande från en och samma källa, dykt upp på flera spridda håll, men som väl rättast äro att betrakta som premier för snäll skolgång i en viss skådespelarfabrik och lockmedel att tubba dit flera. Uti en mycket tacksam biroll var hr Personne mycket lyckad och både karakteristisk och rolig samt dessutom rätt mycket fri från sina imitationsmanér. Hr Hillberg i en annan biroll utöfvade en fördelaktig verkan genom sin lugna säkerhet. Fru Rundberg spetsade till organen för att vara gudbevars riktigt förnäm, men försummade för öfrigt något för mycket sin lilla, men visst icke otacksamma roll.

I salongspjeser på denna scen brukar esomoftast det tryta åtskilligt i elegans hvad de statistartade birollerna beträffar; denna gång var dock med hänsyn till drägterna den saken synnerligen väl tillgodosedd och sjelfva iscensättningen för öfrigt uppenbarade mycken omsorg och smak.

Att döma af den förutskickade officiösa förklaringen återupptogs *Sardous* komedi »Dora» egentligen af två skäl. Det ena var, att pjesen som nyhet hade gifvit så många goda hus, och det andra, att fru Hartman önskade försöka sig i en annan genre än den vanliga. Båda skälen äro ju ovederläggligt öfvertygande. Det vore ju sorgligt, om utdelningen i år skulle bli mindre än i fjol, så att den så sorgfälligt utvalda och rekryterade artistgrupp utan vank och lyte, som är sammanförd vid denna scen, icke skulle å nyo — jfr uträkningarna i Thalia — komma i åtnjutande af samma löner som under den gamla »goda» W—ska tiden och dessutom sitt lilla dyrtidstillägg af 8 % å dessa senare. Ty då privatteatrarnes personal särskildt under de båda sista åren fått lära sig inse den praktiska betydelsen af direktörsombyten, kontraktskonverteringar och fantasirika utbetalningslöften, så är det desto angelägnare, att åtminstone Dramatiska teaterns medlemmar få oberörda af dylika distraherande omständigheter fortsätta sin nitiska och planmässiga verksamhet för konstens höga ändamål. Och hvad det andra skälet beträffar, så var det ju uppenbart, att något måste göras för att tysta till munnen på de i längden retsamme belackarne, som prata om att teatern inte har en primadonna, som kan spela tragedi, och då det inte är gifvet hvem som hälst att besitta lämpliga egenskaper för en primadonnabefattning, så var ju konklusionen lätt att draga. Och när man för resten har en så stor del af publiken och kritiken så under sino lydno, hvarför inte göra

ett experiment, som alltid måste vara af någon nytta för den egna utvecklingen och som upprepadt, sedan isen en gång är bruten, måhända — nota bene med något värdefullare försöksobjekt — till på köpet småningom kan vänja den half- eller illitterata bourgeois-publiken, som anger tonen för teaterbesök, vid en kärnfullare föda — således en mission i konstens höga tjänst. Och då kunde ju naturligtvis inte de, som vid denna scen skola representera det högsta konstnärliga samvetet, insigten och kritiken, säga annat än ja och amen.

En repertoar öfvervägande af sådant skrot och korn som »En räddande ängel», »Småfickor», »I telefon», »Mellan fyra ögon» etc. kan ej håller, själfklart nog, på längden tilltala en artist med intelligens, talang och ambition, men att låta en så stor och under nuvarande förhållanden ovanligt stor fond af friskhet och saftigt humör ligga relativt obegagnad är orätt både mot sig sjelf och konsten. »Söta» skådespelerskor fins det alltid tillräckligt för att grosshandlarsocietetens herrar och damer kunna få impuls till nödtorftig lyrisk flygt upp öfver sitt hvardagslifs källborgerlighet. Men på det område, dit fru H:s begåfning otvetydigt pekar, skulle det kunna finnas uppgifter, egnade att tillfredsställa äfven den mest granntyckta konstnärsambition och der skulle ett verkligt stort artistskap kunna förvärfvas och risken ej vara stor att fort och lätt bli stäld i skuggan af en annan.

Som experiment betraktadt slog försöket med titelrollen i Dora vida ofördelaktigare ut än det ej håller fullt lyckade i Shakespeares, af hr Hillberg inöfvade »Så tuktas en argbigga». Med fru H:s begåfning, rutin och energi var dock hennes Dora naturligtvis långt ifrån fullständigt underhållig. Hvad de lugnare partierna af rollen beträffar, var hufvudfelet bristen på verklig individualisering. Det var samma unga flicka, som i den och den föregående rollen, samma unga intagande fru, som i en tredje och fjärde roll. I situationerna af starkare känslor verkade åter det hela aldeles för artificiellt. Mimiken är ej smidig och rösten ej varm eller mjuk nog att tolka växling och djup i känslöstämningarna. Den hesa klangen i denna senare liksom vissa af fru H. gerna tillgripna hufvudställningar och ögonknipningar göra föga verkan och lemna en vanligen oberörd. Det är ej med fru H. som icke sällan med fru Bäckström, hvilken i parentes sagdt också lär ha spelt Dora, att, fastän hon har så mycket emot sig, hon i dylika stunder liksom växer och griper åskådaren oemotstånd-

ligt med sig, då deremot den förras spel i roller af *ifråga-varande* art må vara aldrig så rutineradt, intelligent och intagande, men ändå är och förblir det liksom något smått hos det och det gör ej intryck af någon verklig resonansbotten hos artisten sjelf.

Den som det deremot var en oblandad njutning att se i »Dora» var hr Fredrikson, och hans öfverlägsna, af mästerskapets säkerhet präglade spel skulle måhända kunna vara en tillfredsställande förklaring till denna repris. Värdigt vid hans sida stod fru Fahlmans Zicka för den glöd, det koketteri och den äfventyrerskenatur, hon på behöriga ställen utvecklade. Med bortseende af hr Palmes oförsvarliga plastik och diktion var han äfven värd det erhållna bifallet för ett varmt och energiskt spel. Hr Thegerströms diplomat är af gammalt värderad, och hr Rydgren som Tekli visade sig vara ett nyttigt förvärf för teatern. Fru Rundberg, en ovanligt förtjusande prinsessa, har här en af sina bästa roller och spelar ganska pikant och karaktéristiskt, fastän det var måhända för liten fyllighet i spelet. Fru Littmark säger nog sin roll med god pointering, men den rätta färgen och humöret fick hon ej alls fram och var mer än lofligt en svensk madam.

För den händelse uppgifter som »prologen» i Hamlet, balgäst i »Läkaren», student i Boccaccio etc. efter tio år icke räcka till som kompetensprof för debut (och engagemang) vid landets främsta scen, lär direktionen vara betänkt utverka sådana reglementsändringar att hvad som säkerligen ej lätt stode till buds för personer af yrket uttryckligen skall som sjelfskrifven företrädesrätt tillerkännas teatervurmande, förmögna bourgeois-fruar — under vissa förutsättningar af protektion, enträgenhet och pretention samt föregående gästabud.

Fru Emy Keyser hade som debutant ordentligt inlärt minneslexan af Svanhilds roll i Kärlekens komedi — det var största förtjensten. Spelet eljest var lika intelligent och intressant som dåligt, tvärsäkert sällskapsteaterspel. Det var något af en porslinsdocka, som ihärdigt lät hufvudet beskrifva vissa rörelser. Man kunde ej skynta ens det flyktigaste försök af möjligen befintlig känsla att bryta sig fram i eller gripas af rollen. Diktionen stötte på kall, hvass predikoton.

Gasparone.

Från landsortsscenen.

”Thérèse Raquin”, skådespel af Emile Zola.

Kan något godt komma från Nazaret? frågar sig säkerligen en och annan, som hör att å en landsortsscen, dertill icke ens Göteborgs, en premièrè gått af stapeln, utan att pjesen, som gifvits, först uthärdat hufvudstadskritikens skärseld. På frågan kan med ens ett obetingadt ja afgifvas, och de, som bevistade första föreställningen af Zolas »Thérèse Raquin» å Malmö teater, skola säkerligen utan invändning underskrifva svaret.

Publiken, som bevistade representationen, var helt fåtalig. Den bestod mest af sådana, som äro vana att infinna sig å alla premièrer samt en del af dem, som förut läst romanen med samma namn och nu väntade sig något »noch nie dagewesenes». Den egentliga malmöpubliken, *den* som, när något gammalt bepröfvadt af Shakespeare för första gång gifves under ett eller annat sällskaps sejour, mangrant infin- ner sig, var borta, försigtigt väntande till dess tidningarne hunnit yttra sig. I landsorten aktar man vanligen helt ringa en teaterdirektörs ansträngingar att bjuda på något nytt, något som ej löper i de gamla, djupa hjulspåren. Den ringaste lilla misstanke om pjesens halt — flux är publiken lika svår att locka till teatern som en bevingad varelse till fogelskrämman. Ett eklatant bevis härpå fick man härom året i en af mellersta Sveriges städer, der Ch. Edgrens »Sanna qvinnor» samlat summa summarum två betalande åskådare, under det aftonen förut en sentimental och temligen innehållslös pjes lockat fullt hus. Och detta hände för Sveriges yppersta landsortssällskap.

Och nu hade här i Malmö direktören händelsevis gjort ansträngningar, hvadan den sällan konsekventa publiken fick en ansats af konsekvens, d. v. s. den var fåtalig. Hr Axel Collin, direktör för det sällskap, som bär hans namn, hade i Paris studerat uppsättning, masker och spel, och efter ett ihärdigt arbete lyckats bringa det derhän, att de kritikusar, som inbjudits att öfvervara generalrepetitionen, funno endast helt ringa att anmärka.

Nu till en början några ord om pjesen och dess förhållande till romanen »Thérèse Raquin», hvilken ju i allmänhet anses som Zolas mest naturalistiska — några säga ruskigaste, mest smutsiga — alster. I likhet med många andra bearbetningar af romaner kan skådespelet *Thérèse Raquin* sägas utgöra endast ett ganska måttligt uttömmande extrakt af romanen med samma namn, när — vi skynda att säga det — allt det lasciva och naturligtvis på samma gång alla Zolas glänsande detaljskildringar äro fullständigt borta.

Romanen är ju, enligt hvad Zola sjelf påstår i företalet till dess andra upplaga, ett försök »att steg för steg hos Thérèse och Laurent följa lidelsernas tysta arbete, instinkternas eggelser, de cerebrala rubbningar, som följt vid hvarje nervös kris». Han har blott haft en önskan, nemligen att »hos den kraftfulle mannen och den otillfredsställda qvinnan endast söka djuret, kasta dem i en våldsam dram och samvetsgrant iakttaga dessa varelsers förnimmelser och handlingar». Detta framställt på scenen skulle af lätt insedda skäl vara en absurditet, för att icke säga omöjlighet. Man vet litet hvar, att publiken fordrar handling, att man ej en hel afton sitter för att se själsintryck framställda, och för öfrigt, hvar finnes väl den skådespelare, som skulle drista taga itu med en dylik uppgift?

Det är därför handlingen i skådespelet är ganska knapp, och de båda första akterna förgå med snigelaktig långsamhet. Publiken skall genom dessa sättas in i situationen, erhålla kännedom om det spel, mannens gode vän och den trånande Thérèse föra bakom Camilles och hans moders rygg, hvarjemte mordet å maken skall motiveras. Allt detta blir emellertid, trots akternas längd, endast flyktigt antydt, hvadan publiken icke är riktigt med förrän i tredje akten. Men dermed börjar en rad glänsande scener, som fullständigt fångsla publiken. Man får med ens klart för sig, att

Thérèse Raquin är ett mästerverk, en värdig uppgift för goda skådespelare. Men måhända skola vi blifva lättare förstådde, om en resumé af pjesen tillåtes oss.

Då ridån går upp för första akten, befinna sig styckets samtliga fyra hufvudpersoner, Camille, hans mor och hustru samt Laurent i det lilla rum, som på samma gång utgör den Raquinska familjens salong och matsal, och från hviket en trappa för ner till fru Raquins lilla mörka kramhandel vid Passage du Pont-Neuf.

Laurent lägger sista handen vid Camilles porträtt, under det denne i sin tvungna ställning skildrar på en gång sig sjelf, bostaden och dess omgifningar, medan Thérèse stum och intresselös sitter helt nära målaren. Endast några smådrag, såsom en yttring hos Laurent af svartsjuka, när Camille fått hvila sig och vill kyssa sin hustru, eller då denna häftigt reser sig, när Laurent omnämner en retande f. d. modell, låta publiken ana, icke ett intimare förhållande mellan Thérèse och Laurent, utan snarare att de i smyg fattat tycke för hvarandra och ännu icke hunnit komma till någon förklaring. Det är därför publiken, äfven den del deraf som läst romanen, icke kan bedöma, huru långt förhållandet avancerat mellan vännen och hustrun; måhända har det varat länge, enär Thérèse, då Laurent återkommer en bakväg, efter det han sagt sig skola i staden köpa en ram till porträttet, säger sig ha väntat honom, men det kan lika gerna ha börjat först i detta ögonblick liksom i romanen, der äktenskapsbrottet beslutsamt och hastigt försiggår.

Emellertid bör man noga märka att i pjesen, icke förekommer något egentligt äktenskapsbrott. Thérèse, den vid en kraftlös sjukling fastkedjade lefnadslustiga qvinnan, älskar för första gången en manlig individ, det är sant, men hängifvandet, det egentliga äktenskapsbrottet, blir icke begånget, dermed uppskjuter hon ständigt trots Laurents eldiga böner, och detta drag försonar publiken med hennes karakter öffrig samt betager pjesen det djuriska, som i så rikt mått vidlåder romanen. Det är öfverhufvudtaget detta, som gör att pjesen blir möjlig på scenen.

Vi kunna saklöst öfverhoppa första aktens senare del. Efter det Laurent i örat på Thérèse gjutit det gift, som gör henne till hans medbrottsling i mordanslaget mot mannen, aflägsnar han sig för att återkomma rätta vägen med porträttramen, och så samlas de efter hand, fa-

miljen och vännerna, till ett af de vanliga torsdagssamqvämen, vid hvilka man dricker té och spelar domino. Man kan nästan säga, att longörerna följa slag i slag. Hade icke författaren delvis omskapat romanens inskränkte Grivet, den ene af familjens manliga vänner, till ett smågnatigt original, som genom sitt käbbel med Michaud, f. d. poliskommissarien, och sin minutiösa punktlighet rätt ofta kommer publiken att skratta, skulle såväl senare delen af första akten som större delen af andra blifva outhärdliga. Ännu återstår en af pje-sens personer att presentera; det är Suzanne, som här är en glad yrhätta, full af solljus och godhet, och systerdotter till Michaud. Hon är således raka motsatsen till romanens Suzanne, hvilken beskrifves som en sämlik och sjuklig qvinna och hustru till Michauds son. Denne senare har deremot uteslutits. Med Suzanne har en solstråle insmugits på den dystra tafan, och hennes barnsliga joller om sin »blå prins» verkar behagligt upplifvande.

Då ridån går upp för andra akten, är det åter en torsdag, ett år efter den förra. Sällskapet sitter som vanligt kring tébordet, och dominospelet afbrytes endast af fru Raquins snyftningar, då spelet återför i hennes tankar den döde sonen. Mordet har nemligen försiggått; Thérèse och Camille äro brottslingar. Men longörerna äro för de mera kritiske mycket påfallande, och hela akten synes endast tillkommen för att fullkomna en bild, utan att därför kunna sägas vara nödvändig. Handlingen består egentligen blott deruti, att genom Michauds bemedling Laurent och Thérèse efter låtsadt motstånd gå in på att blifva ett par.

I tredje akten börja de glänsande om Zolas detaljrikkedom starkt påminnande scener, som för publiken måla samvetsqualens utbrott och tillväxt. Det är bröllopsnatten. Thérèse, långt ifrån denna djerfva oblyga qvinna Zola i romanen skildrat, sitter der åter till utseendet lugn och kall, men sedan fru Raquin och vännerna aflägsnat sig, och Laurent inkommit, ger sig hennes ängslan luft, och hennes tankar på den mördade Camille kläda sig i ord. Hon uppskrämmer äfven Laurent, och först nu lär man känna, att han är en sämre natur, först nu återfinner man spår af romanens Laurent, denne kätjefulle, sysslolöse sälle, hvars råa bondnatur endast har ett mål, nemligen att icke neka sin kropp det den åtrår, blott det icke kostar möda och penningar. Äfven Laurent fattas af Thérèses yrsel, churu han

emellanåt söker närma sig henne för att äntligen njuta frukten af brottet. Men fåfängt. Deras mördade offer ställer sig emellan dem; Camilles skugga kryper in i deras hjernor som ett gift, och försöken att prata om hvardagliga saker sluta liksom i romanen med, att samtalet ledes till floden, mordet eller La Morgue. Det kräfver i sanning talang att framställa dessa olika facer af rädsla och fasa, liksom det äfven erfordras goda nerver för att åse denna realism.

De båda brottslingarnes förskräckelse för Camille kulminerar slutligen, och Laurent går att mot väggen vända det porträtt af honom, Laurent sjelf målat, och hvilket de nu tycka få lif. Han fattar det och yttrar högt, att så såg Camille ut, då de störtade honom i floden. Fru Raquin, som inträdt för att efterhöra, hvarför makarne ännu icke gått till hvila, kommer tids nog att höra den förskräckliga bekännelsen, hvarvid upptäckten, att hennes älskade son är mördad, verkar så häftigt, att hon fattas af stelkramp och har endast kraft att förbanna de båda, som så länge fört henne bakom ljuset. Dermed faller ridån.

Denna akts sista scener äro väl funna och afvika betydligt från romanen, der fru Raquins förlamning är en följd af hennes utmattning och sorg öfver den döde sonen och försiggår långsamt för att utan särskild anledning en vacker afton fullständigt inträda. Det naturliga kommer i pjesen det oakadt till sin fulla rätt.

I sista akten finner man Laurent och Thérèse i deras hvardagslif, då hustrun ryser hvarje gång mannen kommer hem, och den äktenskapliga sammanlefnaden är den sämsta möjliga. Den afsky de båda makarne fattat för hvarandra har nu alstrat trötthet och trätlystnad hos hustrun, slöhet och dagdrifveri hos mannen, utan att derför Camille lemna deras tankar och drömmar. Fru Raquin är fortfarande lam och lefver blott i ögonen, som likt tvenne straffdomar olycksbådande stirra på Laurent och Thérèse. Som i romanen får den stackars gumman åhöra alla de äktenskapliga tvisterna, hvilka stundom urarta till handgripligheter och alltid sluta med hänsyftningar på mordet, som den lama ständigt hör detaljeras. Så kulminerar hatet mellan de båda brottslingarne; Laurent söker förgifta hustrun, Thérèse har knifven lyftad för att stöta ner sin man. Och straxt derpå återfår den lama sin rörelse- och talförmåga, hvilken förvandling på scenen är af starkt nervskakande effekt. De

håda brottslingarne förstenas i första hugget, men räddslan för angifvelse manar dem att fegt släpa sig till den gamlas knän och der tigga om medlidande och förlåtelse. Efter de förebråelsens ord, fru Raquin riktar mot de förkrossade, af den långa och bittra kampen mot Camilles skugga i grund enerverade makarne, slutar hon sin replik med följande ord:

» — Nej, jag skall icke rädda er från er sjelfva. Jag skall låta edra samvetsqval hetsa er emot hvarandra såsom vanvettiga djur . . . Nej, jag skall icke öfverlemnna er till rättvisan. Ni tillhören mig, mig ensam, och jag behåller er!»

Laurent och Thérèse skola af dessa ord inse, att den gamla är oförsonlig och känna redan en försmak af det elände, som skulle blifva en följd af fortsatt sammanlefnad, helst nu sedan deras nerver icke längre kunna göra motstånd. De skola derföre dela den blåsyra, Laurent förskaffat sig, och falla den ena hit, den andra dit för att uppgifva sin anda, medan fru Raquin, som en hämdens engel, stödjande sig mot bordet stillatigande äser de båda sjelfmorden.

Vi hafva sagt det *skulle* så gå till, ty så har Zola skrivit sin pjes. Men inseende det på en gång löjligen och pinsamma i dessa tvenne kroppars fall efter det tysta arbetet med delningen af giftet, hvilket den gamla betraktar stel och tigande, lät direktör Collin pjesen sluta med de fru Raquins ord vi ofvan citerat. Man skall möjligen finna ett dylikt tilltag temligen djerft, men vår tro är, att hvar pjesen än gifves, kommer exemplet att följas. Dramats slut skulle annars förstöra den verkan, det föregående utöfvat på publiken och komma de flesta att tänka på de forna rövvardramerna, i hvilka en dylik slutscen förefaller naturlig.

Sådan är dramatiseringen af romanen »Thérèse Raquin». Alla slipprigheter äro borta, det hela handlar visserligen om ett äktenskapsbrott och ett mord, men i huru många moderna pjeser, synnerligast de franska, är icke detta fallet? Skilnaden mellan detta dramatiska alster af realismens hänsynslösaste kämpe och öfriga moderna sededramer ligger endast deri, att Zola skildrar brottets verkan på brottslingarne sjelfva, medan de andra mer eller mindre fästa sig vid den ställning, pjesernas hjeltar och hjeltinnor genom brottet komma att intaga till sina medmänniskor och till det sociala lif, de föröfrigt röra sig uti. Och man måste medgifva, att de båda senare akterna i »Thérèse Raquin» äro en mäterlig målning af

det författaren studerat och i romanen gifvit lif, helst öfversättningen af hr *Erik Thysselius* synes preglad af en pietet mot författaren, som numera är allt för ovanlig för att icke blifva värderad.

Vi hafva här och der antydt att återgifvandet af pjessens olika roller fordrar helt andra krafter än dem, man vanligen består sig med inom landsortssällskapen, och utan öfverdrift kunna vi påstå, att om utförandet varit dåligt eller endast medelmåttigt, hade publiken säkerligen ej följt med till slutet, ty mera än någon annan pjes beror *Thérèse Raquins* framgång på utförandet. De skiftande yttringarne af rädsla och samvetsqual skulle förefalla löjligen, och publiken fölle säkerligen i sömn under de första akterna, derest icke skådespelarne gjorde det bästa möjliga af sina roller.

Titelrollen hade tilldelats fröken *Agda Meyer*, isynnerhet för Malmöpubliken en gammal kär bekant. Vi sade gammal, ehuru hennes ungdomliga färging knappast varit större än nu, men Malmöscenen har sett henne uppträda i några af sina första roller, då vid tretton å fjorton års ålder. Den uppgift, hon denna gång fått sig förelagd, tog i anspråk alla de krafter henne stodo till buds, och det harmoniska i hennes spel stördes endast af den läspning, som i vissa andra hennes roller kommer henne så väl till pass. Den realistiska framställningen af *Thérèses* räddsla för den döde *Camille* var helt enkelt beundransvärd, liksom nyanseringen af hennes ofta upprepade: »Det var du, som dödade honom!» i sista akten. Au niveau med fröken M. hvad spelet beträffar stod fröken *Alfrida Nilsson*, som i vissa pointer hade som fru *Raquin* en öfvermåttan svår roll att utföra. Återgifvandet af den gamlas grannliga sorg samt framför allt det stumma spel, hon hade att utföra i sista akten, der fru *Raquin* är nära att uppvakna och genom skrifning med fingret å bordet förråda de båda brottslingarne, lät förstå, att fröken N. är en af dessa skådespelerskor, hvilkas flit och allvar bana väg till de mera bemärkta positionerna å konstens område. Styckets tredje qvinliga roll uppbars af fröken *Amelie Tuné* med en älskvärdhet och ett behag, som verkade just hvad författaren åsyftat med rollen, nemligen en skärande kontrast till *Thérèses* sorgliga, ruelsefyllda lif.

Laurents roll uppbars af direktör *Collin*. Det vårdade och måttliga i hans spel gaf rollen sin rätta relief, och likväl kunde frestelsen att skapa en *Laurent* i romanens anda

så lätt förleda en skådespelare. Nu blef Laurent återgifven efter en måttstock, som fullständigt passade in på öfriga roller. Vi hafva häröfvan sagt, att de båda första akterna räddades genom att romanens gamle inskränkte embetsman Grivet omskapats till ett smågnatigt original, som genom sina egendomligheter håller publiken i munter stämning. Äfven denna roll bör därför räknas till de mera framstående och fordrar sin man helt och hållet. Den hade här lagts i händerna på hr *Hjalmar Sjöberg*, hvilken såväl genom sin maskering som utförande skapade ett af dessa gamla original, hvilka just för sin sällsynthet i vår nervösa tid vanligen ådraga sig speciel uppmärksamhet å scenen. Camille Raquin, som endast under första akten är med i pjesen, återgafs af hr *Gottfrid Sjöberg*. Äfven han gjorde sin korta men visst icke lätta roll till full belåtenhet. Särskildt lyckades han gifva en sann bild af det svaga och bortklemade hos Camille. Nämna vi så slutligen hr *Edvard Lundström* som framställare af Michauds temligen auspräklösa roll, tro vi oss tillräckligt ha belyst det första framträdandet af skådespelet *Thérèse Raquin* i svensk drägt på svensk scen.

C. Correus.

Literatur.

R. Bergström: Literatur och Natur. Sthlm 1889. L. Hökerbergs förl., 326 sid., pris: 4:75. Innehåll: Ossian; En Elzevier-samling; Spring, min snälla ren; Ornitologi och vitterhet; En liten visa; Skalden i bondbyn; En ny vetenskap.

Literatur och natur — ett stort bibliotek, en stor skog, hvilka motsatser, tyckes det! Dock icke så alldeles. Tvärtom. De erbjuda många paralleler, hvilka till och med slutligen råkas.

Litet hvar har erfarit intrycket på stigarne i en vid skog, med sina beslöjade perspektiv, sin tystnad, sina skuggor. Men vandra genom de smala gångarne i ett stort biblioteks halfskumma salar, där böckerna stå uppradade i täta, slutna led, och samma slags stämning, nästan beklämning, inställer sig. Fattningsgäfvan ryggar tillbaka vid de tallösa föremålen, som ändlöst reproducera sig åt alla håll.

Man kunde likna folkböckerna, visorna och sagorna vid mossorna, som i skogen öfverdraga marken och smyga uppför stammarne. Den mänskliga odlingens snillestorverk, som förklara det förflutna och sia framtiden, motsvaras af skogens jättar, som sträcka rötterna djupt genom mullen och lyfta hjässan mot himmelen. De klena eller rent af dåliga böckerna, hvilka också måste finnas i ett stort bibliotek, likna snåren och de torra grenarne.

Men slår man sig ned i bibliotekets läsesal och fördjupar sig i någon af dess skatter, sker en evolution. Det yttre är förvandladt till ett inre. Boken blir en milsten på vår egen odlingsbana. Naturens lif träder oss förklaradt till mötes i forskningens ljus, i fantasiens glänsande bilder. Literatur och natur stämma möte i vår själ.

Vi ha gjort dessa erinringar, emedan de framkallats af det

arbete, vi här anmäla. Författaren tillhör den generalstab begåfvade, insigtsfulle män, som vårda det svenska riksbiblioteket. Hans ovanliga beläsenhet tillkännager tydligen frässarens ställning i ett aldrig sinande öfverflöd. Sättet, hvarpå denna ställning användts, visar finsmakaren, som sjelfva öfverflödet gjort granntyckt. Hans lärda citat, hänvisningar och kritiker utdestillera endast quintessencen i hvarje fråga. Han kan, såsom få, med ett tvärsnitt blotta cellväfnaden i ämnet. Han kan ock dräpa i en handvändning.

Med denna vittra lärdom och beläsenhet, hos hvilken man tycker mellan raderna skymta riksbibliotekets bokhyllor, förenar författaren ett starkt utveckladt sinne för naturen. Svenska boklexika upplysa äfven, att han författat sportböcker: *Svensk jägarkalender* (1859) och *Handbok för svenska jagtvänner* (1872).

I sina nu utgifna essays sammanlänkar han städse på ett eller annat sätt vitterhet och natur. Antingen begynner han med en rent litterärhistorisk utredning, som utmynnar i en naturuppskattning, eller innebär ämnet omedelbart ett naturelement. I hvardera fallet behandlar han naturen med samma slagruta som litteraturen. I hvardera fallet går han åt djupet, icke åt ytan och bredden.

Med sympati skall säkert en hvar läsa hans teckning *Skalden i bondbyn*. Skalden är den bekante författaren Kjellman-Göranson, på den tid han var komminister i Upland. Teckningen är ej smickrad. Man ser det lilla torftiga Ubby i det monotona landskapet med sina gården, små hagar och gråa bergkullar. Man ser värden på stället gladt och lifligt träda gästen till mötes. Också hade han franskt blod i ådrorna. Farfadern kastades af Åttinio års revolution upp till Falun i Dalarne. Hans namn var De Lisle eller De Lyle, hvaraf i Sverige blef Lille. Den ene af hans två söner säges ha öfverflyttat till Finland, der ännu för ej länge sedan fans vid universitet en teologie professor B. O. Lille*. Den andra sonen antog efter sin fosterfader namnet Göranson, hvartill hans son lade efter sin fosterfader namnet Kjellman. Författaren tecknar den fattige mångskrifvande komministerns kamp för tillvaron, hans forceerade produktion af arbeten, hvilkas art betingade en annan omgifning, och en

* Äfven B. O. Lille var poetiskt begåfvad. En son till honom är utgifvare och hufvudredaktör för den vidt spridda Helsingforstidningen Nya Pressen.
Anmälauren.

rikare erfarenhet, än som stod Kjellman-Göranson till buds. De betyda mera genom det gifna syftet till det goda än sitt poetiska guld, som i alla fall förråder, att de härstamma från en skaldenatur. Men, tillägger författaren, de »må för öfrigt vara hurudana som helst: med dem har en redlig man värjt de sina för nöd». — I *En liten visa* lemnas kommentarier till ett annat slag författareskap. Visan är P. B. Alstermarks täcka och innerliga *Anna*, som begynner: »Lilla, vackra flicka, om du vill», flitigt sjungen på den tid, då sällskapsvisan ej nedtystats af kafé-musiken och varieté-sången. *Anna* är Alstermarks så att säga enda poetiska bragd. Men hvad mer, utropar författaren: »Till att frambringa ett äkta lyriskt poem fordras en élan, af hvilken icke många äro mäktiga, och dess popularitet betyder så till vida mera än andra vittra alsters, som dess oäkthet lättare ertappas, därför att det är så föga sammansatt. Må pennningemannens namn utplånas, hans som blott lefde för sig sjelf — han hade godt medan han lefde — men en minnets tack åt den, som känt för andra och utsjungit, hvad han erfor djupare än de». Vi föras till »Vårt Tyrolen», den pittoreska Fryksdalen i det sköna Vermland, och göra der bekantskap med Alstermarks slägt och lefnadssaga.

Spring, min snälla ren! ljuder säkert förtroligt i de flesta svenska läsares öron. Den Franzén'ska visa, som begynner med dessa ord, sjöngs äfven på sin tid med förtjusning, såsom så många andra af de Franzén'ska, ljuftva sångerna. Den fins, som bekant är, inlagd i lärodikten *Emili eller en afton i Lappland*. Författaren visar, att den har sin källa i en veritabel lappska sång, upptagen jemte latinsk öfversättning i Johan Scheffers *Lapponia*, tryckt 1673 i Frankfurt. Sången i *Lapponia* öfvergick i bearbetad och subtiliserad form på engelska i Addisons *Spectator*. v. Kleist ombildade honom på tyska till *Lied eines Lappländers*, från hvilken åter härstamma Friedrike Bruns *Ich denke dein* och Göthes bekanta sköna *Nähe des Geliebten*. Herder upptog honom jemte en syskondikt i sina *Volkslieder*, och Runeberg öfversatte honom från Herder. Franzén kände uppteckningen hos Scheffer och den engelska imitationen i *Spectator*. Johan Scheffer inkallades från Strassburg till skytteansk professor i Upsala (1648). *Lapponia* sammanfattades på mäcenaten Magnus Gabriel de la Gardies tillskyndan. Den lilla skissen — en lärdomshistorisk kamé — slutar med följande kläm: »Hvar stämning, som genomgått en själ och fått ett sant uttryck, har värde för poesien, eger något af senapskornets groddkraft, som

tillåter det utslå skott efter skott och utveckla en mången gång rik växtlighet.»

Vi öfverlemnna åt läsaren sjelf att närmare taga reda på den omsigtsfulla räfst författaren anställer i uppsatsen *Ornitologi och vitterhet* med det sätt, hvarpå skalder och författare umgäts — ornitologiskt taget — med den melankoliska rödstjerten, som de tyckas ha förväxlat med löfsångaren, blåhakesångaren, taltrasten och till med tallbiten, alias dumsnuten, hvars tredje namn, vaka, som gifvit anledning till förväxlingen, författaren härleder från det tyska Wacholder, enbusken, hvars bär tallbiten gerna spisar. A. F. Skjöldebrand yttrar i sin *Voyage pittoresque du Cap Nord* (1801) om rödstjertens sång: »Den, hvilkens själ en gång blifvit drabbad af dessa fruktansvärda ödets slag, som för lifvet der qvarlemnna en bottsats af melankoli, och den, som i blomman af sin ålder sett dö, hvad han egt kärast i världen, bör akta sig för att i naturens tystnad, vid det högtidliga ljuset af midnattens sol, höra dessa dystra ljud». Den lilla rödstjertens vemodsfulla tongångar, ständigt slutande i en oupplöst dissonans, ger författaren anledning till en själf full antydning om naturens suckan och bundenhet, som begär människans hjälp. Men detta är ju blott en sida af saken. Likasom naturen har sina melankoliker, så har hon äfven sina sangviniker, t. ex. den af författaren sjelf ej förgätna jublande lärkan, som sjunger morgonen, och våren, glädjen, kärleken och friheten. Det är ej heller annorlunda med mennisko-verlden. Både natur och människa äro stadda i utveckling. De äro inbördes hänvisade till hvarandra. Men människan går i spetsen för rörelsen.

Ossian är en af litterärhistoriska fakta, citat, hänvisningar, utredningar, uppskattningar, afvägningar och slutledningar proppfull essay öfver kampen om den »nya provins i poesiers rike», som öppnades, när skotten James Macpherson utgaf sina »fragments of ancient poetry» (1760) och »poems composed by Ossian, the son of Fingal, translated from the Gaelic language» (1762). Å ena sidan öfversvinnelig hänryckning öfver upptäckten — å den andra misstro, anklagelser; bevis och motbevis i en ked, som drager fram genom alla europeiska folks litteraturer, hvarunder de omtvistade egendomliga sångernas dystra skepsis och naturmystik eröfrade flertalet af folkens stora andar, från Thomas Thorild, Napoleon I och Felix Mendelssohn-Bartholdy (hvars uvertyr Hebriderna eller Fingalsgrottan är ett af den Ossianska andans skönaste aflägg) till Johan Ludvig Runeberg, i hvars *Kung Fjalar* vi återfått »den Ossianska sångmön i förklarad skönhet».

Författaren anser Ossians äkthet faktiskt intygad. Men »tyngre än alla mer eller mindre yttre bevis för dikternas äkthet», ytrar han, »väga de, som vinnas ur dem själva, de, som deras egen karaktär erbjuder. Att en ung man, mera litteratör än skald och mera money-maker än litteratör, inom en jembörelsevis kort tid skulle kunnat skapa dikter, som för att icke taga i betraktande deras längd — sammanlagdt inemot 15,000 versrader — utmärka sig ej blott för en stämningens alldeles egna art, utan ock för en hennes intensitet, en förtätning, som måste kräft *tid* liksom vinet fordrar tid för att gäsa, hade varit mera att undra öfver än allt, hvad Macphersons vedersakare funno otroligt». I anslutning till de Ossianska naturmålningarna ger författaren i uppsatsens sista afdelning en fin etyd öfver sinnet för naturen hos de gamla och de nyare. Enligt sin metod, går han äfven här historiskt kritiskt till väga, sofrande och siktande materialet, lika beläst som granssynt. Det moderna natursinnet vaknade i Rousseaus- *Nouvelle Heloise*, som eger sin ortlighet vid Lac Lemans förtrollande sköna stränder. Nästa stora uppsving erhöill det genom Ossians vemodigt aningsfulla, i halft genomskinliga dimmor insvepta, högtidliga scenerier, hvilka sätta känslans och inbillningens eolsträngar i dallring. För de gamla — så kan man resumera framställningen — utgjorde naturen en samling yttre föremål, mer eller mindre sköna *ting*; för de nyare har hon blifvit ett »sympatiskt du», som i skiftande faser åter- speglar människans egna själsrörelser.

Största omfånget eger den uppsats, som författaren benämner *En ny vetenskap*. Den nya vetenskapens nyaste namn vore rätteligen, enligt författaren, *folkloristik*. Dess material har blifvit kalladt *folklore*, hvilket ord, som betyder folkets vetande, användes första gången af W. J. Thoms i engelska tidskriften *Athenæum* 1846. Den nya vetenskapens material är: traditionella, af den skolade civilisationen oberörda rättsbegrepp och vanor, skrock, sägner, sagor, visor, melodier, ordspråk, gåtor, »ramsor» o. m. d. Folkloristik är: »antropologi, behandlande den ociviliserade människans psykiska lifsyttningar»; det ouppfostrade folkets »filosofi, religion, vetenskap och litteratur»; »ofilosofisk filosofi, vidskeplig religion ovetenskaplig vetenskap och oskrifven litteratur». Författaren är sjelf på detta område fackman. Vi erinra om den af honom redigerade, med lärda anmärkningar försedda upplagan af *Svenska folkvisor* (1879—80) samt folkpoesierna i hans antologi *Främmande lyror* (1887). Senast i julas utgaf han ett band sagor med titel: *Ur folksagans rosengårdar*. Det säger sig sjelft, att för-

fattaren *con amore* skrivit denna uppsats, hvars ämne han säger vara, i sin nuvarande form, mera ärfd natur än förvärfd medvetande. Läsaren erhåller en fyllig framställning af folkvisans karaktäristiska känнемärken, af historiken om upptäckterna och insamlingarna af folkvisan i olika länder. Författaren glömmmer naturligtvis ej den afgörande inverkan, folkpoesien utöfvat på konstdikten i våra dagar (och genom sitt nära samband med nationaliteten äfven på politiken). Påståendet, att folkmelodierna skulle härstamma från kyrkosången, har ej bekräftat sig vid undersökning; snarare kan den senare sägas ha lånat af de förra. Liksom folkpoesien pånyttfödt konstpoesien, har folkmelodien ingripit epokgörande i tonkonstens utveckling genom natur och innerlighet. Icke minst intressant är redogörelsen för sagosamlingarna och de vetenskapliga teorierna om sagans uppkomst: bröderne Grimms mytologiska, Max Müllers etymologisk-natursymboliska, Benfey's historisk-indiska, Köhlers och Casquins individualistiska, Tylers och Langs primitivt-psykologiska, hvilken sistnämnda synes oss i sjelfva verket återföra förklaringen till den mytisk-symboliska. Det är nämligen ett psykologiskt grunddrag hos den primitiva sagan, att hennes innehåll uppfattas och framställes som verklighet och sanning. Hvad som för oss bildade — och numera för många, ehuru ej alla, folksagoberättare — framstår som en diktad värld, en fantasiverld, var ursprungligen föremål för en naiv tro. Men det samma var äfven myten. Sagan och myten ha samma källa: människans uppfattning af naturfenomenen som personliga makter. Ingendera uppfann afsigtligt. Dikt och fantasi äro senare begrepp. Myt och saga lågo förenade i samma uråskådning, innan de skildes, och ha äfven sedan spelat in i hvarandra.

Hvad gifver väl nutidens folkläsnung i ersättning för den traditionella sagan? Mycket godt utan tvifvel — äfven tryckta sagor och visor i stället för berättade och sjungna — men äfven en härresande litteratur af vansinnig smuts och rafflande ohyggligheter. Författaren har sett den hopas i högar i biblioteket. Skall den, frågar han, »befordra invasioner af inhemska hunner?» Svaret blir hänvisning till tron »på det godas förmåga att uppträda i nya, oväntade former.»

Återstår omnämna uppsatsen *En Elzevier-samling*, som är af specielt bibliognostiskt intresse. Den gör läsaren på ett angenämt sätt bekant med boktryckeri- och bokbinderi-industriens finaste läckerheter. Ifrågavarande samling är den största och mest utvalda i sitt slag och kommer genom egarens — en svensk

man — generösa dispositioner att framdeles införlifvas med riksbiblioteket.

»Stilen är mannen». Richard Bergströms stil är en af de intensivaste hos nutida författare. Få inneha som han konsten att säga så mycket och så korrekt som möjligt i så få ord som möjligt. Stundom närmar han sig nästan vresig karghet. Men å andra sidan är han, trots sin ovanliga kunnighet, fri för allt tomt lärdomsskrammel. Hans hänvisningar äro, hvad sådana böra vara, verifikationer till framställningen. Hvad andra ha att säga, pressar han ur dem i en enda droppe. Han har starka anti-patier och sympatier, och det är ej utan, att de förra någon gång råka i kollision med hans fördomsfria syn på kulturföreltelserna. Men han är osvikligt öm afven om det lilla och undan-gömda, der han finner äkta slag.

Vi lyckönska författaren till hans bok, och läsaren till författaren.

E. v. Q.

Ett uttalande om Sveriges politik 1864.

(Utdrag ur ett bref från afl. justitierådet
Chr. Naumann.)

»Om det mellan vederbörande samtalsvis varit fråga under sistl. år att anmoda mig ingå i Statsrådet, så var det ju i mångfaldigt afseende, en lycka för mig, att sådant ej kom till verkställighet. Jag skulle nämligen ingalunda hafva kunnat förekomma den lumpna politik, hvilken man följt i afseende på Danmark, och hade till följd däraf måst efter kort tid *afgå*. Utan tvifvel skall historien i sin rätta dag framställa det storartade tillfälle, som Sverige för alltid låtit gå sig ur händerna, då det, glömskt af löften, af en trettioårig till utseendet intima vänskap, af nitiskt underhållna förhoppningar, lemnat Danmark i sticket, när hjälpen som bäst behöfdes, — då Skandinaviens tre länder i förening skulle mähända kunnat förekomma tyskarnes rövaremandater eller åtminstone, enligt alla sakkunnige, fördomsfrie och *sanningsälskande* militärens försäkningar, i flera månader *uppehållit* dem vid Dannevirke. Att *tillfälle skulle saknats* till utsändande af 25 å 30,000 man svensk-norska trupper icke långt efter k. Fredriks död, *hjelpligt* utrustade, är icke med sanningen öfverensstämmande. Danskarne hade förbundit sig underhålla hela hjälphären under dess vistande i Danmark; svenska ständerna voro då ännu samlade, och norska stortinget hade *genast* kunnat sammankallas.

Det var tvifvelsutant ett stort politiskt misstag att så ej skeddde; det var hjertlöst, för att ej säga mera. Mätte ej allt det i Danmark utgjutna blodet anklaga oss och komma öfver våra hufvuden! Tänk, hvilket moraliskt inflytande i afseende på alla Europas makter skulle det ej ägt, om hela Norden samdräktigt, inseende faran, som *en* man satt sig till motvärn. Långe skulle ej England och Frankrike dröjt att aktivt uppträda. Men en stor del Stockholmsboar, och däribland flera gamla s. k. gene-

raller (gamla, om de ock ännu *dansa*) utesluta från sina kalkyler, hvad som i Sveriges äras dagar räknades för ypperst och mäktigast, — en rättfärdigs sak, ära och heder, tro och loften, de orättvist anfallnes öfverlägsenhet i mod och kraft, fast ej i antal och krigsmateriel, och den feghet, som vid ett kraftigt motstånd bemäktiga sig röfvarhorder, äfven om dessa pådrifvas af korporskäppar, — men framför allt Herran Zebaoths arm, som är den anfallnes värn, som så ofta underligen bistått den »lilla hopen».

Dock, sådana tankar vinna ej gehör hos det njutningslystna hufvudstadsfolket, — och dit hörer mången inflytelserik, som dock i de vackraste tal, vid stora tillfällen, tillförene pratat skandinavism ända till en olidelig ytterlighet och under vilda hurrarop.

Jag har en gång efter en middag på Slottet haft tillfälle att helt korteligen och uppriktigt säga mina tankar i detta ämne till H. M. Konungen, och det gjorde mig ondt, när han helt ve-modigt yttrade: »Ja, nog vet du att jag vill!»

Tiden skall visa, hvem det är som *icke* vill, och hvilka de *sannskyldige* bevekelsegrunderna äro. Mätte det nu ej vara *för sent*, äfven om *ångern* skulle, under norrmännens inflytande, begynna att verka.»

Sthlm 28 mars 1864.

C. N.

Nemesis.

Vi hade förra året en anledning att sysselsätta oss med riksdagens herr justitieombudsman, Eskilander Thomasson. Vi förutsade äfven då, att herr Thomasson hädanefter vore omöjlig såsom justitieombudsman. Äfven Kongl. Maj:t insåg detta och med en tacksamhet för gjorda tjänster, hvilken påstås icke alltid utmärka jordens mäktige och därför är dess mera erkännansvärd, belönades herr Thomasson med ett lefvebröd såsom — justitieråd.

Kom så den dag, då riksdagen skulle granska justitieombudsmannens berättelse, hvaraf en del gälde herr Thomassons åtgöranden. Denne hade försigtigt rymt fältet äfven såsom riksdagsman. Andra kammaren betänkte sin egen »lagliga» sammansättning och fick en känsla af, att den ej är vidare lämplig att döma öfver andras begrepp om laglighet, och slutligen — Kongl. Maj:t hade visat den heroismen att sätta herr Thomasson såsom en typ för, huru man i Sverge blir värdig att döma konungens dom: det hade varit en alltför sårande örfil att syssla med herr Thomassons verksamhet och någon annan betydelse än att vara en sådan örfil kunde ett beslut icke få. Man lade därför herr Thomasson i stillhet till handlingarne.

Men allting hämnar sig. Fädernas missgärningar straffas på barnen, en ämbetsinnehafvares sätt förvalta sitt ämbete bestämmer detta ämbetes anseende äfven i blifvande innehafvares hand. Så förklaras det oerhörda faktum, att ett allmänt möte i Stockholm, sammankalladt af en del framstående män och uttryckande opinionen hos den mogna del af vårt folk, som icke vill offra fädernerärfd frihet och ära för låga intressen, anser sig böra offentligen till riksdagens nuvarande justitieombudsman hemställa, att han måtte med oväld sköta sitt ämbete.

Det är icke mycket troligt, att historien skulle intressera sig för herr Thomasson, men den skall säkerligen stanna så undrande

och spörjande inför detta fenomen, att justitieombudsmannen ansetts behöfva en så eftertrycklig och offentlig maning att rätt sköta sitt kall, att den i följd deraf måste anställa undersökningar.

Historien skall då träffa på herr Thomasson — senare medlem af konungens högsta domstol.

Deputé.

RÄTTELSE:

I förra häftet, uti den politiska årsrevyen sid. 39 inflöt genom okorrigerad misskrifning namnet prins *Valdemar* i stället för prins *Kristian*. Red. får anhålla om tillgift för denna lapsus, hvilken härmed rättas.
